

Εφαρμογές Αδειών Ανοιχτού Περιεχομένου στο Web 2.0 και ο μεταβαλλόμενος ρόλος της βιβλιοθήκης: από τα ανοιχτά αποθετήρια στο κοινωνικό λογισμικό¹

Δρ. Πρόδρομος Τσιαβός (LLB, LLM, MSc, PhD)

Post Doctorate Fellow, Oslo University

Research Fellow, London School of Economics and Political Science

Legal Project Co-lead,

Creative Commons England and Wales, Creative Commons Greece

e-mail: tsiavosp@ifi.uio.no, p.tsiavos@lse.ac.uk

Περίληψη²

Σκοπός της παρούσης μελέτης είναι να παρουσιάσει τις ιδιαιτερότητες της εφαρμογής αδειών ανοιχτού περιεχομένου στο χώρο των βιβλιοθηκών και ιδιαίτερα στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον του διαδικτύου. Οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου έχουν παρουσιαστεί ως εργαλείο για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην πληροφορία και έχουν κατεξοχήν χρησιμοποιηθεί στο χώρο των ανοιχτών αποθετηρίων. Καθώς μετακινούμαστε σταδιακά στο διαδικτυακό περιβάλλον δεύτερης γενιάς (Web 2.0), όπου το στοιχείο της συμμετοχικότητας είναι πολύ πιο αυξημένο σε σχέση με το κλασικό πληροφοριακό περιβάλλον, η χρήση νομικών εργαλείων που συνάδουν με τον οικονομικό και τεχνολογικό του χαρακτήρα καθίσταται επιβεβλημένη. Οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου αναμφισβήτητα συνιστούν τέτοια εργαλεία. Ωστόσο η μεγιστοποίηση του οφέλους από την εφαρμογή τους είναι δυνατή μόνο εφόσον οι οργανισμοί στους οποίους πρόκειται να χρησιμοποιηθούν εντάξουν αυτές τις άδειες σε αντίστοιχο περιβάλλον οργανωτικών διαδικασιών και πολιτικών πνευματικής ιδιοκτησίας. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται οι βασικότερες κατηγορίες αδειών ανοιχτού περιεχομένου, το οικονομικό και τεχνολογικό τους υπόβαθρο και κάποια ενδεικτικά σενάρια εφαρμογής τους. Επίσης αναλύονται οι ροές δικαιωμάτων και περιεχομένου σε σενάρια ανοιχτών αποθετηρίων και κοινωνικού λογισμικού και παρουσιάζεται μία σειρά από προτάσεις για την εφαρμογή πολιτικών ανοικτής πρόσβασης στο χώρο του διαδικτύου δεύτερης γενιάς.

Λέξεις κλειδιά: Creative Commons, Παγκόσμιος Ιστός δεύτερης γενιάς (Web 2.0), Βιβλιοθήκη 2.0 (Library 2.0), πνευματική ιδιοκτησία, ανοιχτή πρόσβαση, ροές δικαιωμάτων, διαδικασίες, οργανωτική θεωρία.

1. Εισαγωγή

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο Παγκόσμιος Ιστός ζούσε ακόμη μόνο στα εργαστήρια του CERN και οι μοναδικοί συνειρμοί που όροι, όπως "commons" ή "social networks", θα μπορούσαν να προκαλέσουν ήταν με τον (τότε) υπαρκτό σοσιαλισμό. Την ίδια εποχή ο Bruno Latour, ένας από τους σημαντικότερους κοινωνιολόγους της πληροφορικής, έγραφε για την τεχνολογία ότι δεν είναι τίποτε άλλο παρά η προσπάθεια να δώσουμε διάρκεια στην κοινωνία μας (Latour, 1991). Όσο κρυπτικός, ενδεχομένως, φαντάζει να είναι ένας ορισμός της τεχνολογίας ως «διαρκούσας κοινωνίας» όταν κάποιος έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπος με αυτόν, τόσο αποκαλυπτικός και αυτονόητος γίνεται όταν βρεθούμε σε ένα μουσείο: καθώς προσπαθούμε να καταλάβουμε τις

¹ Το παρόν άρθρο διατίθεται με την άδεια Creative Commons Greece 3.0 Αναφορά – Μη Εμπορική χρήση – Παρόμοια Διανομή, το πλήρες κείμενο της οποίας μπορεί να βρεθεί στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/gr/legalcode>. Τα υπόλοιπα άρθρα του παρόντος τεύχους δεν επηρεάζονται από αυτή την άδεια.

² Σημείωση της συντάκτριας: Επειδή το μέγεθος του άρθρου ήταν αρκετά μεγάλο για να «ανέβει» στο διαδίκτυο, τα γραφήματα του άρθρου βρίσκονται στο συνοδευτικό αρχείο.

κοινωνικές δομές πολιτισμών που έχουν χαθεί, μόνος μας αρωγός γίνονται τα εργαλεία που έχουν αφήσει πίσω τους, η «διαρκούσα κοινωνία».

Αλλά δεν χρειάζεται καν να φτάσουμε μέχρι το μουσείο, ούτε να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε το παρελθόν για να αντιληφθούμε αυτό το ρόλο της τεχνολογίας. Μία πρωτοετής φοιτήτρια βιβλιοθηκονομίας σήμερα δεν έχει δει πιθανότατα ποτέ της κατάλογο βιβλιοθήκης που να βασίζεται σε χάρτινα δελτία. Επίσης πιθανότατα θα αναρωτηθεί γιατί δεν μπορεί να ψάξει για την εικόνα, το κείμενο ή τον ήχο που θέλει στο διαδίκτυο. Την ίδια ωστόσο δυσκολία που παρουσιάζει για την υποθετική μας φοιτήτρια η μετάβαση από το χώρο του διαδικτύου στον ενσώματο χώρο της βιβλιοθήκης, παρουσιάζει και για τον έμπειρο βιβλιοθηκονόμο η ακριβώς αντίστροφη μετάβαση. Πολύ περισσότερο όταν η μετάβαση αυτή δεν συνίσταται σε απλή μεταφορά των υπάρχοντων εργασιακών πρακτικών, αλλά απαιτεί ριζική αλλαγή του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζεται το περιεχόμενο, η τεκμηρίωση και η πληροφορία. Από το μοντέλο της τεκμηρίωσης ενός σχετικά σταθερού όγκου πηγών μέσα σε συγκεκριμένα οργανωτικά πλαίσια μεταβαίνουμε στο μοντέλο της αποθησαύρισης των κατηγοριοποιήσεων που δημιουργούν οι χρήστες της βιβλιοθήκης (social tagging, crowd-sourcing), τη συγκέντρωση και αξιολόγηση υλικού από μη επαγγελματίες δημιουργούς (blogging, wikis) και την καλλιέργεια κοινοτήτων κοινών ενδιαφερόντων (social networking). Αντίστοιχα οι νομικοί θεσμοί που υποστηρίζουν αυτές τις τεχνολογίες επίσης αλλάζουν: από απλές άδειες εκμετάλλευσης και χρήσης του υλικού μεταβαίνουμε σε άδειες ανοιχτού περιεχομένου καθώς και σε πρωτόκολλα, πολιτικές και διαδικασίες ανοιχτής πρόσβασης. Όπως η βιομηχανική επανάσταση γέννησε την αστική εταιρεία και το εργατικό δίκαιο, έτσι και το διαδίκτυο γέννησε τις τελικές άδειες χρήσης, τις άδειες ανοιχτού περιεχομένου και ανοιχτού κώδικα/ελεύθερου λογισμικού. Τεχνολογίες όπως τα Blogs και τα wikis, το Second Life, το Facebook ή και τα Flickr και YouTube και θεσμοί όπως οι άδειες Creative Commons είναι η σύγχρονη μας «διαρκούσα κοινωνία».

Κατ'αυτό τον τρόπο, εκείνο που βιώνει η σύγχρονη βιβλιοθήκη είναι η συνάντηση δύο διαφορετικών γενεών βιβλιοθηκονόμων, που ωστόσο μοιράζονται μία κοινή αγωνία: αυτή του να συνδυάσουν τις εργασιακές και κοινωνικές τους πρακτικές με δύο συχνά συγκρουόμενες τεχνολογικές πραγματικότητες: μία που έρχεται και μία άλλη που ενώ πρόκειται να φύγει, είναι ακόμη παρούσα.

Για να κατανοήσουμε τη φύση και την ένταση αυτής της προσπάθειας είναι χρήσιμο να γυρίσουμε πάλι στην αίθουσα του μουσείου. Ένα μαχαίρι του 1^{ου} π.Χ. αιώνα διαφέρει ριζικά από ένα κινητό τηλέφωνο του 21^{ου}. Όχι εξαιτίας κάποιας τεχνολογικής υπεροχής του δεύτερου έναντι του πρώτου, όσο επειδή το μαχαίρι μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα, ενώ το κινητό τηλέφωνο είναι μια «δικτυακή τεχνολογία» (Latour, 1999· Latour, 2004· Latour, 2005): έχει ανάγκη από ένα τηλεφωνικό και ηλεκτρικό δίκτυο, τη δυνατότητα αναγνώρισης και γραφής αλφαριθμητικών χαρακτήρων από τον χρήστη και μία σειρά από άλλα προαπαιτούμενα που κάνουν τη χρήση του δυνατή μόνο σε συγκεκριμένα τεχνο-κοινωνικά συμφραζόμενα. Ίσως τα πλέον πειστικά επιχειρήματα για τα τεχνο-κοινωνικά συμφραζόμενα που απαιτούν οι δικτυακές τεχνολογίες δεν θα τα βρει κανείς στα κείμενα των κοινωνιολόγων του διαδικτύου, αλλά σε απλή παρατήρηση της δυσκολίας με την οποία άτομα της τρίτης ηλικίας χειρίζονται τεχνολογίες από το κινητό τηλέφωνο, μέχρι βασικές υπηρεσίες του διαδικτύου ή ακόμη πιο έντονα στο τι σημαίνει το Facebook στην καθημερινότητα μίας πρωτοετούς σε σχέση με μία τελειόφοιτη του τμήματος βιβλιοθηκονομίας.

Οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούμε σήμερα είναι ολοένα και περισσότερο τεχνολογίες δικτυακού τύπου: απαιτούν άλλες τεχνολογίες για να λειτουργήσουν και είναι διάχυτες στις κοινωνικές και εργασιακές μας ρουτίνες. Οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου, αποτελώντας νομικές εκφράσεις αυτού ακριβώς του τεχνολογικού φαινομένου δεν θα μπορούσαν να είναι διαφορετικές: τις περισσότερες φορές δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσουν αυτόνομα, αλλά έχουν ανάγκη ενός οργανωτικού και νομικού πλαισίου αναφοράς. Για παράδειγμα ένα ανοιχτό αποθετήριο μπορεί να

διαθέτει το περιεχόμενό του με άδειες ανοιχτού περιεχομένου, μόνον εφόσον έχει διασφαλίσει τις σχετικές άδειες από τους δημιουργούς του περιεχομένου. Ένα wiki μπορεί να λειτουργήσει μόνο εφόσον υπάρχει η σχετική πρόβλεψη για τη διαχείριση της ροής των δικαιωμάτων. Στο social tagging πρέπει να υπάρχει διαδικασία για την εκκαθάριση των δικαιωμάτων επί των μετα-δεδομένων.

Το παρόν άρθρο αποτελεί μια ολιστική παρουσίαση εφαρμογών αδειών ανοιχτού περιεχομένου στο χώρο των βιβλιοθηκών σε σχέση με συγκεκριμένες τεχνολογίες του διαδικτύου δεύτερης γενιάς. Ο βασικός στόχος του είναι να παρουσιάσει όχι μόνο τη λειτουργία των αδειών, αλλά και μία σειρά από συνοδευτικά νομικά και οργανωτικά εργαλεία που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να ενταχθούν οι σχετικές άδειες στο λειτουργικό πλαίσιο της σύγχρονης βιβλιοθήκης. Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζουμε την ιστορία και τα βασικά χαρακτηριστικά των αδειών ανοιχτού, περιεχομένου προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι βασικές αρχές τους και οι συνθήκες που οδήγησαν στη δημιουργία τους. Στο δεύτερο μέρος εξετάζουμε τη λειτουργία των αδειών αυτών σε σχέση με τα ανοιχτά αποθετήρια και βιβλιοθήκες. Στο τρίτο και τελευταίο τμήμα του άρθρου εξετάζουμε τις ακόλουθες τεχνολογίες/υπηρεσίες σε σχέση με τα αποθετήρια και τις άδειες ανοιχτού περιεχομένου: *ιστολόγια (blogs), flickr/YouTube, facebook, travelwiki/cc-mixer*. Σε καθεμία από τις περιπτώσεις εξετάζουμε τις ροές των δικαιωμάτων και περιεχομένου προκειμένου να ανιχνευτούν οι νομικές, τεχνικές και οργανωτικές δομές που είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν, προκειμένου να λειτουργήσουν οι σχετικές υπηρεσίες. Τέλος παρουσιάζεται επισκόπηση των θεμάτων που καλύφθηκαν στη μελέτη αυτή και τα κύρια συμπεράσματα από την εξέταση των διαφόρων υποθέσεων.

Στην παρούσα μελέτη έχει γίνει προσπάθεια να παρουσιαστούν τα βασικά χαρακτηριστικά του φαινομένου στο κυρίως κείμενο με την αναφορά στη νομική διάστασή του να περιορίζεται στην απολύτως αναγκαία έκταση. Επειδή ωστόσο είναι απαραίτητο να γίνονται συχνές σχετικές αναφορές και προκειμένου να μη διαταράσσεται η ροή του κειμένου το μεγαλύτερο μέρος από τις τεχνικές αυτές πληροφορίες μπορεί να βρεθεί στις παραπομπές.

2. Μέρος Πρώτο: Άδειες Ανοιχτού Περιεχομένου

Ίσως η πιο γνωστή ομάδα αδειών ανοιχτού περιεχομένου αυτή τη στιγμή είναι οι άδειες Creative Commons (Lessig, 2003). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι άδειες Creative Commons δεν είναι ούτε οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου που εμφανίστηκαν πρώτες χρονικά, ούτε ανταποκρίνονται όλες στα κριτήρια που οργανισμοί όπως Free Software Foundation (Free Software Foundation, 2004), Open Source Initiative (Perens, 2006) ή Debian Legal (Debian, 2006) έχουν ορίσει για το χαρακτηρισμό κάποιας άδειας ως ελεύθερης ή ανοιχτής. Ωστόσο, εξαιτίας της διάδοσης και της τυποποίησης που έχουν τύχει, οι άδειες Creative Commons αποτελούν σήμερα τη σημαντικότερη ομάδα αδειών ανοιχτού περιεχομένου και σε αυτές θα επικεντρωθούμε στο παρόν άρθρο. Επιπλέον η θεωρητική τους τεκμηρίωση είναι διαφωτιστική για τους λόγους για τους οποίους αποτελούν ένα τόσο σημαντικό εργαλείο για τον βιβλιοθηκονόμο της ψηφιακής εποχής.

2.1 Θέματα Ορολογίας

Πριν προχωρήσουμε σε αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο είναι απαραίτητο να κάνουμε κάποιες βασικές διευκρινήσεις όρων. Η πρώτη διευκρίνηση αφορά στην έννοια της «άδειας» και τη σχέση των αδειών Ανοιχτού Περιεχομένου με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο ελληνικός νόμος περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Ν.2121/1992) παρέχει στον δημιουργό μία σειρά από περιουσιακά και ηθικά δικαιώματα επί του έργου του, από τα οποία το σημαντικότερο ίσως περιουσιακό είναι το δικαίωμα του ελέγχου της αναπαραγωγής του έργου και από τα ηθικά το δικαίωμα της αναγνώρισής του ως του δημιουργού του έργου. Το δικαίωμα αναπαραγωγής είναι εξαιρετικά σημαντικό στον ψηφιακό χώρο, επειδή κάθε πράξη χρήσης του έργου ισοδυναμεί με

αναπαραγωγή του και κατά συνέπεια ο έλεγχος που αποκτά ο δικαιούχος αυξάνεται σημαντικά σε σχέση με τον αναλογικό κόσμο. Το δικαίωμα αναγνώρισης του δημιουργού είναι εξίσου σημαντικό, επειδή διασφαλίζει τη σχέση του δημιουργού με το έργο του σε ένα περιβάλλον όπου η διαρκής αναπαραγωγή ενδέχεται να επιφέρει την αποσύνδεση από τον δημιουργό.

Οι «*άδειες*» ή «*άδειες εκμετάλλευσης*» είναι ένα από τα βασικά μέσα (οικονομικής) εκμετάλλευσης του έργου (Reichman, 1999· Elkin-Koren, 1998). Με την άδεια ο δικαιούχος επιτρέπει στον χρήστη του έργου να τελέσει πράξεις που χωρίς την άδεια θα έθιγαν το περιουσιακό του δικαίωμα. Για παράδειγμα μια άδεια μπορεί να επιτρέπει την αναπαραγωγή του έργου ή τη δημόσια εκτέλεσή του. Μια άδεια μπορεί να είναι *αποκλειστική*, δηλαδή να επιτρέπει στον αδειοδόχο κάποιες χρήσεις του έργου κατ'αποκλειστικότητα ή μη αποκλειστικές, δηλαδή να μη δεσμεύουν τον αδειοδότη να παράσχει το ίδιο δικαίωμα σε κάποιον τρίτο ή να το ασκήσει ο ίδιος. Οι άδειες Creative Commons είναι *μη αποκλειστικές* και κατά συνέπεια το γεγονός ότι ο δικαιούχος επιτρέπει την αναπαραγωγή του έργου του από έναν χρήστη δεν περιορίζει τα δικαιώματά του ή τη δυνατότητα να έρθει σε διαφορετική συμφωνία με κάποιον τρίτο. Μια ειδική κατηγορία αδειών, στενά συνδεδεμένη με το ψηφιακό περιβάλλον είναι οι *Άδειες Τελικού Χρήστη* (Janakowich, 2006). Αυτές διαφοροποιούνται από παλαιότερες μορφές αδειών, επειδή συνήθως είναι τυποποιημένες και απευθύνονται σε μη επαγγελματίες χρήστες. Για παράδειγμα ένα νυχτερινό κέντρο μπορεί να αγοράσει μια κλασική άδεια δημόσιας εκτέλεσης από έναν οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, προκειμένου να μπορεί να μεταδίδει ένα συγκεκριμένο ρεπερτόριο, ενώ ο χρήστης των Windows θα αγοράσει μια Άδεια Τελικού Χρήστη, αφού η χρήση του έργου θα περιοριστεί στο πρόσωπό του και δεν προβλέπεται περαιτέρω ροή δικαιωμάτων. Εκτός από τις άδειες υπάρχουν και οι συμβάσεις εκμετάλλευσης. Οι άδειες διαφοροποιούνται από τις συμβάσεις κυρίως σε σχέση με τη φύση των δικαιωμάτων που παρέχονται στον αδειοδόχο ή αντισυμβαλλόμενο. Η σύμβαση συνήθως περιλαμβάνει τη μεταβίβαση κάποιου δικαιώματος στον αντισυμβαλλόμενο και όχι απλή άδεια τέλεσης πράξης που ανήκει στον κύκλο των περιουσιακών δικαιωμάτων ή εξουσιών του δικαιούχου. Για παράδειγμα με την εκδοτική σύμβαση ο δημιουργός μεταβιβάζει στον εκδότη και κατά συνέπεια αποξενώνεται από τα περιουσιακά δικαιώματα επί του έργου.

Οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου συχνά περιέχουν τον τίτλο «δημόσια» ή/και «γενική» στον τίτλο τους [π.χ. (Creative Commons, 2005b)]. Το «δημόσια» σημαίνει ότι το κείμενο της άδειας είναι ελεύθερα προσβάσιμο σε οποιονδήποτε και άρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ελεύθερα για τη ρύθμιση οποιωνδήποτε εννόμων σχέσεων, εφόσον οι συναλλασσόμενοι το κρίνουν σκόπιμο. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ενώ η χρήση του κειμένου της άδειας είναι ελεύθερη, οι οποιεσδήποτε αλλαγές στο κείμενο της άδειας δεν είναι δυνατές χωρίς την άδεια του οργανισμού που την εκδίδει ή αν γίνουν, η άδεια δεν μπορεί να έχει τον ίδιο τίτλο. Για παράδειγμα η Free Software Foundation διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί της «Γενικής Δημόσιας Άδειας» (Free Software Foundation, 2006), ενώ τα Creative Commons τονίζουν ότι οποιαδήποτε αλλαγή στο κείμενο της άδειας αυτόματα επιφέρει τον αποχαρακτηρισμό της ως Creative Commons (Creative Commons, 2005a). Το «γενική» που βρίσκεται σε άδειες όπως η «Γενική Δημόσια Άδεια» σημαίνει ότι η άδεια αυτή είναι εφαρμόσιμη σε μια γενική κατηγορία περιεχόμενου ή λογισμικού. Μολονότι αυτή ήταν η αρχική σκέψη για τη χρήση του σχετικού όρου και η ΓΔΑ έχει χρησιμοποιηθεί για διάφορες μορφές έργων, σήμερα υπάρχει ξεκάθαρη διαφοροποίηση ανάμεσα στις άδειες που χρησιμοποιούνται για το λογισμικό και εκείνες που χρησιμοποιούνται για άλλες κατηγορίες έργων. Αυτό συμβαίνει επειδή, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, οι δύο κατηγορίες έργων διαφοροποιούνται με βάση την ύπαρξη ή όχι πηγαίου κώδικα (που έχει το λογισμικό αλλά όχι οι άλλες κατηγορίες έργων).

2.2 Η θεωρητική βάση των αδειών Creative Commons

Για να κατανοήσουμε τη λειτουργία των αδειών ανοιχτού περιεχομένου είναι εξαιρετικά χρήσιμο να εξερευνήσουμε τη θεωρητική βάση των αδειών Creative Commons, αλλά και τη σχέση τους με

τις άδειες Ελεύθερου Λογισμικού/Ανοικτού Κώδικα (ΕΛ/ΑΚ).

Οι άδειες Creative Commons συνιστούν αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας. Δημιουργήθηκαν από μία ομάδα ακαδημαϊκών δικηγόρων αρχικά στο πανεπιστήμιο του Harvard, στο Berkman Center for Internet and Society και στη συνέχεια τελειοποιήθηκαν στο Stanford στο αντίστοιχο Center for Internet and Society (Creative Commons, 2006b· Creative Commons, 2006a). Μολονότι το κείμενο της άδειας έχει γραφεί από τους καθηγητές Michael Carol και James Boyle, η αρχική ιδέα των αδειών, όπως και το όνομα ανήκει στον καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου Lawrence Lessig. Ο Lessig έχει σαφώς επηρεαστεί στο θεωρητικό έργο του από τις έννοιες που έχει αναπτύξει ο Boyle αναφορικά με τα προβλήματα της πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο στο χώρο του διαδικτύου, όσο και σε σχέση με την ψηφιακή τεχνολογία γενικότερα [π.χ. (Boyle, 1992· Boyle, 1996· Boyle, 1997b· Boyle, 1997a· Boyle 2003c· Boyle, 2003b)]. Η πρωτοτυπία της συνεισφοράς του Lessig βρίσκεται τόσο στη σύνδεση των προβλημάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με θέματα συνταγματικού δικαίου (Lessig, 1996) και θεωρίας της τεχνολογικής ρύθμισης (Lessig, 1998b· Lessig, 1998a· Lessig, 1999a), όσο κυρίως με την εξεύρεση ενός πρακτικού συστήματος για την επίλυσή τους (Lessig, 2002b· Lessig, 2003). Είναι σημαντικό να αφιερώσουμε λίγο χρόνο στο έργο των δύο αυτών συγγραφέων γιατί μπορεί να μας βοηθήσει στην κατανόηση της λειτουργίας των αδειών ανοιχτού περιεχομένου.

Ο Boyle σε μια σειρά από έργα του ήδη από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 (Boyle, 1992· Boyle, 1996· Boyle, 1997b· Boyle, 1997d· Boyle, 1997c· Boyle, 1997a) παρουσιάζει το πρόβλημα της πνευματικής ιδιοκτησίας σε σχέση με το διαδίκτυο από διαφορετική σκοπιά σε σχέση με την τότε κρατούσα τάση στη σχετική βιβλιογραφία. Η τότε κρατούσα νομική θεωρία και πράξη παρουσίαζε το πρόβλημα των τεχνολογιών του διαδικτύου ως πρόβλημα ελλιπούς προστασίας των δικαιούχων από νέες πηγές προσβολών: η ψηφιακή και διαδικτυακή τεχνολογία επέτρεπε την αναπαραγωγή και διάδοση του έργου με σχεδόν μηδενικό κόστος και κατά συνέπεια οι δυνατότητες προσβολής των πνευματικών δικαιωμάτων γινόταν εξαιρετικά εύκολη. Η εναλλακτική τοποθέτηση του Boyle συνίστατο στο ότι ενώ αποδεχόταν την εκμηδένιση του κόστους αναπαραγωγής και διάδοσης του έργου, υποστήριζε ότι αυτή ακριβώς η τεχνολογική αλλαγή επέφερε ριζική λειτουργική μεταβολή και επέκταση του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας: όταν η κάθε πράξη χρήσης ενός έργου συνιστά αναπαραγωγή του, τότε ο δικαιούχος αποκτά πολύ μεγαλύτερο εύρος δικαιωμάτων σε σχέση με αυτά που είχε στον αναλογικό κόσμο (Boyle, 2000a· Boyle, 2000b· Boyle, 2003c· Boyle, 2003b· Boyle, 2003a· Boyle, 2004· Boyle, 2006b· Boyle, 2006a). Για παράδειγμα ενώ ο δημιουργός δεν μπορεί να ελέγξει την ανάγνωση ενός βιβλίου ή την περαιτέρω αγοραπωλησία του στη φυσική ενσώματη μορφή του, όταν αυτό ψηφιοποιείται επειδή κάθε χρήση ενός ψηφιακού αντιγράφου προϋποθέτει αναπαραγωγή του, μπορεί να αδειοδοτεί πόσο και πως θα αναγνωσθεί ή αν θα μεταδοθεί περαιτέρω. Χρησιμοποιώντας το ίδιο επιχείρημα που χρησιμοποίησαν οι θιασώτες της εισαγωγής νέων νομοθετικών μέτρων για την προστασία του δικαιούχου, δηλαδή την ευκολία και διάχυση της αντιγραφής του έργου, θεωρητικοί όπως ο Boyle, Litman (Litman, 1994· Litman, 2001· Litman, 2004· Littman, 1989· Littman, 1991), Samuelson (Samuelson, 1993· Samuelson, 1999b· Samuelson, 1999a· Samuelson, 2006), Benkler (Benkler, 2000· Benkler, 2001· Benkler, 2002· Benkler, 2004· Benkler, 2006· Benkler and Nissenbaum, 2006), Moglen (Moglen, 1997· Moglen, 1999), Wu (Wu, 2003), Liang (Liang, 2004), Hugenholtz (Hugenholtz, 2000) αναφέρθηκαν στην ανάγκη περιορισμού των δικαιωμάτων του δικαιούχου προκειμένου να προκύψουν νέοι δημιουργοί.

Η συνεισφορά του Lessig στο επιχείρημα του Boyle αρχικά εμφανίζεται υπό τη μορφή της σκοπιάς τους Δημοσίου Δικαίου: τι συμβαίνει όταν χωρίς να επέλθει νομοθετική αλλαγή και άρα χωρίς να υπάρχει αντίστοιχη δημοκρατική νομιμοποίηση και εξαιτίας της τεχνολογικής αλλαγής μία κοινωνική ομάδα βρίσκεται να κατέχει πολύ ευρύτερα δικαιώματα από όσα ο νομοθέτης της είχε αρχικά παράσχει; Στην περίπτωση της πνευματικής ιδιοκτησίας το πρόβλημα γίνεται εξαιρετικά έντονο γιατί τουλάχιστον το περιουσιακό δικαίωμα είναι ένα περιορισμένο ιδιοκτησιακό

δικαίωμα. Μία από τις κατηγορίες των περιορισμών του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι οι «περιορισμοί», «εξαιρέσεις» ή αυτό που στο Αγγλικό δίκαιο είναι γνωστό ως Fair Dealing και στο Αμερικανικό ως Fair Use. Οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος είναι μια σειρά από πράξεις, τις οποίες ο νομοθέτης επιτρέπει στον χρήστη του έργου να πραγματοποιεί ανεξαρτήτως της παροχής κάποιας άδειας από τον δικαιούχο για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Έτσι για παράδειγμα επιτρέπεται η ιδιωτική αναπαραγωγή, η αναπαραγωγή για δικαστικούς ή διοικητικούς σκοπούς ή η αναπαραγωγή και διάδοση του έργου στο κοινό κατά την περιγραφή γεγονότων της επικαιρότητας. Το ενδιαφέρον στο επιχείρημα των Boyle και Lessig είναι ότι δεν θεωρούν τόσο ότι θίγονται οι υπάρχουσες εξαιρέσεις όσο ότι μια σειρά από χρήσεις, οι οποίες ήταν αδιάφορες για το νόμο (π.χ. ανάγνωση) στο αναλογικό περιβάλλον γίνονται ρυθμίσιμες στον ψηφιακό κόσμο και για το λόγο αυτό νέες εξαιρέσεις πρέπει να εισαχθούν με γνώμονα μια τελεολογική μάλλον παρά μια γραμματική ερμηνεία του νόμου. Το σκεπτικό αυτό, που μία δεκαετία μετά τα πρώτα αυτά κείμενα «κριτικής» πνευματικής ιδιοκτησίας αρχίζει σταδιακά να διαφαίνεται και σε προτάσεις για νομοθετική μεταρύθμιση (π.χ. βλ. Gowers Review στο Ηνωμένο Βασίλειο) (Tsiavos and Latonero, 2006), είναι ότι όλες εκείνες οι πράξεις που ήταν δυνατές για τον χρήστη του υλικού στον αναλογικό κόσμο απαιτείται να είναι νόμιμες και στον ψηφιακό κόσμο.

Ακριβώς επειδή η νομοθετική αλλαγή φαινόταν ιδιαίτερος δύσκολη στα μέσα της δεκαετίας του 1990 και ύστερα από σειρά αποτυχημένων δικαστικών προσπαθειών να περιοριστούν οι μαξιμαλιστικές τάσεις στο χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας (ειδικά στις Η.Π.Α.) με συμμετοχή και του Lessig (π.χ. η υπόθεση Eldred) (Lessig, 2004), ο Lessig είχε την πρωτοβουλία να χρησιμοποιήσει τις άδειες εκμετάλλευσης ως το πλέον κατάλληλο νομικό εργαλείο για την επίτευξη ενός πιο ισορροπημένου ρυθμιστικού περιβάλλοντος για την πνευματική ιδιοκτησία. Η χρήση αδειών εκμετάλλευσης παρείχε αυτό που ο Lessig στο έργο του παρουσιάζει ως το μηχανισμό του Fair Use Plus (Lessig, 2005a). Πρόκειται για εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ιδέα, η οποία δημιουργεί ένα ρυθμιστικό χώρο που προσφέρει προστασία στον χρήστη του έργου μεγαλύτερη και ταυτόχρονα μικρότερη από εκείνη που του παρέχουν οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος. Είναι μεγαλύτερη υπό την έννοια ότι τα δικαιώματα τα οποία ο αδειοδότης μιας άδειας Creative Commons αποκτά, είναι πολύ περισσότερα από αυτά που παρέχονται στον χρήστη του έργου από τους νόμιμους περιορισμούς του δικαιώματος. Για παράδειγμα αποκτά πλήρη δικαιώματα αναπαραγωγής του έργου και δεν υπόκειται στο τεστ των τριών σταδίων. Ταυτόχρονα όμως η προστασία είναι και πολύ μικρότερη καθώς δεν είναι υποχρεωτική για όλα τα έργα και όλους τους δημιουργούς, όπως συμβαίνει με τους νόμιμους περιορισμούς, αλλά είναι αποτέλεσμα της δικαιοπρακτικής αυτονομίας του δημιουργού: βασίζεται στην παροχή μιας άδειας εκμετάλλευσης, την οποία ο δημιουργός έχει τη διακριτική ευχέρεια να προσφέρει ή όχι για κάθε ένα από τα έργα του.

Ο μηχανισμός του Fair Use Plus είναι συμβατός τόσο με το θεωρητικό έργο του Boyle (Boyle, 1997b· Boyle, 2003c· Boyle, 2006a) όσο και εκείνο του Lessig (Lessig, 1999b· Lessig, 2002a· Lessig, 2002b) και αποτελεί έκφραση μιας γενικότερης τάσης ιδιωτικοποίησης του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας που παρατηρείται τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Σε συμφωνία με το θεωρητικό έργο του Boyle, οι ελευθερίες ή δικαιώματα που παρέχουν οι άδειες Creative Commons αποτελούν το λειτουργικό ισοδύναμο των ελευθεριών που έχει ο χρήστης ενός έργου στον αναλογικό κόσμο και μια προσπάθεια να εκφραστούν σε ένα νομικό εργαλείο οι δημιουργικές πρακτικές και οικονομικές συνθήκες παραγωγής στο διαδίκτυο. Ταυτόχρονα η επιλογή από τον Lessig ενός ρυθμιστικού μέσου που στηρίζεται στη δικαιοπρακτική αυτονομία του δημιουργού έρχεται να καλύψει το κενό νομιμοποίησης από την τεχνολογική αλλαγή και την de facto διεύρυνση των δικαιωμάτων του δικαιούχου. Τέλος η χρήση ενός μέσου στο επίπεδο του ιδιωτικού δικαίου, όπως οι άδειες εκμετάλλευσης, επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία στην τεχνολογική αλλαγή σε σχέση με μια παρέμβαση στο νομοθετικό επίπεδο, η οποία εξαιτίας της θεσμικής της φόρμας είναι τόσο χρονοβόρα, ώστε μέχρι να ολοκληρωθεί τα προβλήματα που έχει κληθεί να επιλύσει έχουν συχνά ριζικά μεταβληθεί.

Τόσο η φόρμα της άδειας εκμετάλλευσης όσο και το βασικό περιεχόμενο των αδειών ανοιχτού περιεχομένου προέρχονται από τις άδειες ΕΛ/ΑΚ. Οι άδειες Creative Commons έχουν ρητά επηρεαστεί από τη Γενική Δημόσια Άδεια, παρά τις όποιες διαφορές έχουν μεταξύ τους. Η Free Documentation Licence είναι δημιούργημα της Free Software Foundation, ενώ και οι Open Publishing Licences (Moody, 2006d) έχουν δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της συνεργασίας με τον δημιουργό της ΓΔΑ, Richard Stallman (Stallman, 1999· Stallman, 2002). Τέλος, άδειες όπως η Free Art License έχουν ξεκάθαρες επιρροές από τη Γενική Δημόσια Άδεια (Moody, 2006d· Moody, 2006a· Moody, 2006b· Moody, 2006c).

2.3 Ελεύθερο Λογισμικό, Ανοιχτό Λογισμικό, Copyleft και ορισμοί Ελεύθερου Περιεχομένου

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να καταστήσουμε σαφείς κάποιες από τις διαφορές ανάμεσα στο ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό, όπως επίσης και ανάμεσα στις ελεύθερες/ανοικτές άδειες και στις άδειες Copyleft. Στο παρόν άρθρο χρησιμοποιούμε τους όρους *Ελεύθερο* και *Ανοιχτό Λογισμικό* για να περιγράψουμε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στο ίδιο φαινόμενο. Ο όρος *ελεύθερο λογισμικό* έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως προκειμένου να παρουσιαστεί μια ιδεολογική τοποθέτηση απέναντι στους όρους χρήσης του λογισμικού, που πρέπει να είναι τέτοιοι ώστε να διασφαλίζεται η ελευθερία χρήσης και μεταβολής του. Από την άλλη ο όρος *ανοιχτό λογισμικό* έχει χρησιμοποιηθεί για να εκφράσει μια λιγότερο ιδεολογικά φορτισμένη προσέγγιση, η οποία ενώ προσπαθεί να επιτύχει στόχους αντίστοιχους με εκείνους του ελεύθερου λογισμικού, υιοθετεί μια γλώσσα πιο φιλική στον επιχειρηματικό κόσμο. Στην πράξη τα κριτήρια με τα οποία χαρακτηρίζεται μια άδεια ως ελεύθερη ή ανοιχτή είναι τα ίδια και για το λόγο αυτό στο παρόν άρθρο χρησιμοποιούμε τη μεικτή ορολογία ΕΛ/ΑΚ.

Αν οποιαδήποτε άδεια χρήσης λογισμικού προσφέρει τις 3+1 ελευθερίες που θέτει η Free Software Foundation (Free Software Foundation, 2004), το σχετικό λογισμικό μπορεί να χαρακτηριστεί ως ΕΛ/ΑΚ. Οι ελευθερίες αυτές έχουν ως εξής:

- (α) ελευθερία κάποιος να «τρέχει» ή χρησιμοποιεί το λογισμικό, ανεξαρτήτως του σκοπού χρησιμοποίησης (ελευθερία 0),
- (β) ελευθερία να εξετάζει κανείς πώς λειτουργεί το λογισμικό και να το προσαρμόζει στις ανάγκες του (Ελευθερία 1),
- (γ) ελευθερία να διανέμει κανείς περαιτέρω αντίγραφα του λογισμικού (Ελευθερία 2),
- (δ) ελευθερία να βελτιώνει κανείς το πρόγραμμα και να διανέμει τις ελευθερίες στο κοινό, ώστε όλη η κοινότητα να ωφελείται από τις όποιες βελτιώσεις. Η πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα είναι απαραίτητη συνθήκη για να την πραγματοποιήσει αυτής της ελευθερίας (Ελευθερία 3).

Η Free Software Foundation προσθέτει δύο επιπλέον κριτήρια ώστε να λειτουργήσουν οι παραπάνω ελευθερίες: πρώτον, ότι πρέπει ο δικαιούχος να μην μπορεί να τις ανακαλέσει και δεύτερον, ότι ο αποδέκτης αυτών των ελευθεριών δεν μπορεί να κάνει ο,τιδήποτε που να περιορίζει τις ελευθερίες αυτές για άλλους χρήστες του έργου.

Οι προϋποθέσεις αυτές είναι ιδιαίτερες ενδιαφέρουσες καθώς μας εισαγάγουν στη διαφοροποίηση ανάμεσα στο ελεύθερο λογισμικό και στην έννοια του Copyleft (μεταφραζόμενη και ως «συμμετρική συνεργασία»). Στο ελεύθερο λογισμικό τόσο ο δικαιοδότης όσο και ο δικαιοδόχος δεν μπορούν να περιορίσουν τη χρήση, διάδοση ή τροποποίηση του αρχικού έργου. Στο Copyleft ο περιορισμός αυτός επεκτείνεται και στο παράγωγο έργο: από τη στιγμή που χρησιμοποιήσω μια άδεια Copyleft, οποιοδήποτε παράγωγο έργο δημιουργήσω, θα πρέπει να το διαθέσω περαιτέρω με τους ίδιους όρους με τους οποίους έγινε διαθέσιμο σε εμένα το αρχικό/πρωτότυπο έργο. Μια άδεια μπορεί να είναι ελεύθερη χωρίς να είναι Copyleft, με χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα την άδεια Berkley Software Distribution (BSD) για λογισμικό και την Creative Commons Attribution για άλλου είδους έργα. Οι άδειες αυτές είναι το κοντινότερο που έχουμε σε άδειες που προσπαθούν να δημιουργήσουν το δημόσιο χώρο ή τα κοινά, γιατί δεν θέτουν παρά ελάχιστες ή

καθόλου υποχρεώσεις στον δικαιούχο. Η BSD είναι ίσως η δημοφιλέστερη άδεια για εμπορικές εφαρμογές Ελευθέρου λογισμικού.

Οι τέσσερις αυτές ελευθερίες είναι εφαρμόσιμες σε λογισμικό και αντιστοιχούν στις ακόλουθες τέσσερις ελευθερίες που αναφέρονται σε «πολιτισμικά» έργα. Ως πολιτισμικά έργα μπορούν να χαρακτηριστούν όλα τα έργα που προστατεύονται από το νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας και δεν είναι λογισμικό. Οι τέσσερις ελευθερίες για τα πολιτιστικά έργα έχουν ως εξής (Hill, 2005· Hill, 2008):

- (α) ελευθερία για χρήση και εκτέλεση του έργου,
- (β) ελευθερία για μελέτη του έργου και εφαρμογή των όποιων δεδομένων ή πληροφοριών προκύπτουν ή εμπεριέχονται στο έργο,
- (γ) ελευθερία για δημιουργία και αναδιανομή αντιγράφων του έργου,
- (δ) ελευθερία για πραγματοποίηση αλλαγών και βελτιώσεων (παράγωγα έργα) και αναδιανομή αυτών.

Ο ορισμός των Ελεύθερων Πολιτιστικών Έργων περιλαμβάνει και τις ακόλουθες πρόσθετες προϋποθέσεις που διασφαλίζουν ότι οι αρχικές 3+1 ελευθερίες μπορούν να ασκηθούν χωρίς κάποιους νομικούς ή τεχνικούς περιορισμούς:

- ♦ **«Διαθεσιμότητα των πηγαίων δεδομένων:** Όπου το τελικό έργο λαμβάνεται μέσω συμπίλησης ή επεξεργασίας ενός πηγαίου αρχείου ή πολλαπλών πηγαίων αρχείων, όλα τα υποκείμενα πηγαία δεδομένα θα πρέπει να είναι διαθέσιμα παράλληλα με το ίδιο το έργο υπό τις ίδιες προϋποθέσεις. Αυτό μπορεί να είναι η παρτιτούρα μιας μουσικής σύνθεσης, τα μοντέλα που χρησιμοποιήθηκαν σε μια σκηνή 3D, τα δεδομένα μιας επιστημονικής δημοσίευσης, ο πηγαίος κώδικας μιας εφαρμογής υπολογιστών ή άλλες παρόμοιες πληροφορίες.
- ♦ **Χρήση μιας ελεύθερης μορφής:** Για ψηφιακά αρχεία, η μορφή στην οποία διατίθεται το έργο δεν θα πρέπει να προστατεύεται από πατέντες, εκτός αν παραχωρείται ένα παγκόσμιο, απεριόριστο και μη ανακαλούμενο δωρεάν δικαίωμα χρήσης της πατενταρισμένης τεχνολογίας. Παρόλον ότι μη ελεύθερες μορφές μπορεί κάποιες φορές να χρησιμοποιούνται για πρακτικούς λόγους, ένα αντίγραφο σε ελεύθερη μορφή *πρέπει* να είναι διαθέσιμο ώστε το έργο να χαρακτηρίζεται ελεύθερο.
- ♦ **Όχι τεχνικοί περιορισμοί:** Το έργο πρέπει να είναι διαθέσιμο σε μορφή κατά την οποία δεν χρησιμοποιούνται καθόλου τεχνικά μέτρα για να περιορίσουν τις ελευθερίες που απαριθμούνται παραπάνω.
- ♦ **Όχι άλλοι περιορισμοί ή όρια:** Το ίδιο το έργο δεν μπορεί να καλύπτεται από νομικούς περιορισμούς (πατέντες, συμβόλαια κ.λπ.) ή όρια (π.χ. δικαιώματα ιδιωτικότητας) που παρακωλύουν τις ελευθερίες, οι οποίες απαριθμούνται παραπάνω. Ένα έργο μπορεί να χρησιμοποιεί νομικές εξαιρέσεις στα πνευματικά δικαιώματα (προκειμένου να παραπέμψει σε έργα που αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία), αλλά μόνο τα μέρη αυτού που είναι ξεκάθαρα ελεύθερα αποτελούν το ελεύθερο έργο» (Hill, 2008).

Είναι σημαντικό να διακρίνουμε τον ορισμό των ελευθεριών αυτών από τις ίδιες τις άδειες ΕΛ/ΑΚ και Ε/ΑΠ. Οι ελευθερίες λειτουργούν ως πρότυπα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μια άδεια, και συνεκδοχικά το έργο που διατίθεται υπό τους όρους της, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ελεύθερη ή όχι. Όλες οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου δεν είναι απαραίτητα ελεύθερες. Για παράδειγμα από τις έξι άδειες Creative Commons, μόνο δύο (η CC_Attribution και η CC_Attribution Share Alike) ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις της Ελεύθερης Άδειας. Θα επιστρέψουμε στο ζήτημα αυτό στο τελικό τμήμα της αναφοράς μας στις άδειες Creative Commons.

2.4 Άδειες Ελεύθερου Ανοιχτού Περιεχομένου και Ανοιχτή Πρόσβαση

Μία επιπλέον διαφοροποίηση που κρίνεται απαραίτητη στο πλαίσιο αυτής της μελέτης αφορά στη διάκριση ανάμεσα στον ορισμό των Ελευθέρων Πολιτισμικών Έργων (ΕΠΕ), των αδειών Ε/ΑΠ και του κινήματος της Ανοιχτής Πρόσβασης. Έχουμε ήδη μιλήσει για τις διαφορές ανάμεσα στα δύο πρώτα. Η διαφοροποίηση ανάμεσα στα τρία αυτά μορφώματα έγκειται τόσο στη λειτουργία όσο και στο περιεχόμενό τους.

Αναφορικά με τη λειτουργία τους μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: το κίνημα της Ανοιχτής Πρόσβασης αποτελεί κίνηση με στόχο την αύξηση της πρόσβασης σε διάφορες μορφές, κυρίως εκπαιδευτικού υλικού και την εξάλειψη συγκεκριμένων εμποδίων. Από την άλλη, ο ορισμός των ΕΠΕ αποτελεί κριτήριο με βάση το οποίο αξιολογούνται ορισμένες άδειες και παρέχεται πιστοποίηση που κάνει τον χρήστη των αδειών αυτών να μπορεί εύκολα να κατανοήσει τις δυνατότητες χρήσης του υλικού που αδειοδοτείται με τις σχετικές άδειες. Τέλος οι άδειες αποτελούν το νομικό εργαλείο με το οποίο μπορεί να επιτευχθεί η Ανοιχτή Πρόσβαση και μπορεί να είναι σύμφωνες ή όχι με το πρότυπο των ΕΠΕ.

Αναφορικά με το περιεχόμενο των τριών μορφωμάτων ισχύουν τα ακόλουθα: το κίνημα της ανοιχτής πρόσβασης έχει ξεκινήσει από το χώρο των βιβλιοθηκών και βασίζεται στους ορισμούς τριών πρωτοβουλιών, που είναι γνωστοί με τα αρχικά BBB, από τις πόλεις στις οποίες έγιναν οι σχετικές διακηρύξεις. Πιο συγκεκριμένα οι τρεις αυτοί ορισμοί εμπεριέχονται στις:

- (α) Budapest Open Access Initiative (Budapest Open Access Initiative, 2002),
- (β) Bethesda Statement on Open Access Publishing (Suber, 2003) και
- (γ) Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (Gruss, 2003).

Ο Peter Suber, ένας από τους πρωτοπόρους της κίνησης της Ανοιχτής Πρόσβασης, συνοψίζει τον ορισμό της *Ανοιχτής Πρόσβασης* από την πρωτοβουλία της Βουδαπέστης ως εξής (Suber, 2007):

«Με τον όρο «ανοιχτή πρόσβαση» στη βιβλιογραφία εννοούμε την ελεύθερη και δωρεάν διαθεσιμότητά της στο διαδίκτυο, που επιτρέπει σε κάθε χρήστη να διαβάσει, να «κατεβάζει», να αντιγράψει, να διαθέτει, να εκτυπώνει, να διασυνδέει το πλήρες κείμενο των σχετικών άρθρων, να τα ανιχνεύει για καταλογογράφηση, να τα διαμεταβιβάζει ως δεδομένα στο ή με το κατάλληλο λογισμικό ή να τα χρησιμοποιεί για οποιονδήποτε νόμιμο σκοπό, χωρίς οποιοδήποτε οικονομικό, νομικό ή τεχνικό όριο, πέρα από εκείνα που κρίνονται απολύτως απαραίτητα για τη σύνδεση στο ίδιο το διαδίκτυο. Ο μόνος περιορισμός στην αναπαραγωγή και διανομή καθώς και ο μοναδικός ρόλος της Πνευματικής Ιδιοκτησίας στο χώρο αυτό, πρέπει να συνίσταται στην παροχή στους δημιουργούς της δυνατότητας (α) να έχουν έλεγχο στην ακεραιότητα του έργου τους και (β) να διατηρούν το δικαίωμα να αναγνωρίζονται ως δημιουργοί του έργου και να γίνεται η παραπομπή στο έργο τους όπως αρμόζει».

Οι δημόσιες δηλώσεις της Βηδεσθά και του Βερολίνου θέτουν τον ορισμό της ανοιχτής πρόσβασης ως εξής: *«Για να μπορεί να χαρακτηριστεί ένα έργο ως «Ανοιχτής Πρόσβασης», θα πρέπει ο δικαιούχος των δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας να επιτρέπει στους χρήστες του έργου να αντιγράφουν, χρησιμοποιούν, αναδιανέμουν, μεταδίδουν και παρουσιάζουν το έργο δημόσια και να παράγουν και διανέμουν παράγωγα έργα σε οποιοδήποτε ψηφιακό μέσο και για οποιονδήποτε υπεύθυνο σκοπό, υπό τον όρο να γίνεται αναφορά στον δημιουργό του έργου, όπως αυτό αρμόζει».*

Και οι τρεις διακηρύξεις ουσιαστικά προσπαθούν να θέσουν τις προϋποθέσεις για την εξάλειψη μιας σειράς από εμπόδια στην πρόσβαση εκπαιδευτικού και επιστημονικού υλικού. Τα εμπόδια αυτά περιλαμβάνουν εμπόδια «τιμής» και εμπόδια «αδειών»: σύμφωνα με τις διακηρύξεις BBB ο χρήστης πρέπει να είναι σε θέση να έχει δωρεάν πρόσβαση στο σχετικό υλικό και να είναι σε θέση να το διαχειρίζεται, διανέμει και μεταβάλλει χωρίς να χρειάζεται να ζητήσει άδεια από τον

δικαιούχο (επειδή ήδη την έχει δώσει).

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, όπως παρατηρεί και ο Suber, το κίνημα της Ανοιχτής Πρόσβασης διαφοροποιείται τόσο από τις διατάξεις περί εξαιρέσεων του νόμου Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Fair Use/Fair Dealing) όσο και από τις προϋποθέσεις για το χαρακτηρισμό ενός έργου ως Ελεύθερου Πολιτισμικού Αγαθού. Η Ανοιχτή Πρόσβαση μοιάζει ως προς τη σχέση της με τις εξαιρέσεις με το μηχανισμό του Fair Use Plus που περιγράψαμε παραπάνω και που είχε προταθεί από τον Lessig: Η ΑΠ παρέχει ένα πολύ ευρύτερο πλαίσιο εξουσιών στον χρήστη του έργου, αλλά ταυτόχρονα στηρίζεται στην Πνευματική Ιδιοκτησία και στη βούληση του δικαιούχου, που στη βάση της αρχής της δικαιοπρακτικής και συμβατικής ελευθερίας, είναι σε θέση να προσφέρει άδειες σύμφωνες με τις αρχές της ΑΠ.

Ακόμη πιο ενδιαφέρουσα είναι η διαφοροποίηση που υπάρχει ανάμεσα στο περιεχόμενο του κινήματος της ΑΠ και στα κριτήρια για το χαρακτηρισμό ενός έργου ως ΕΠΕ. Η βασικότερη ίσως διαφοροποίηση έγκειται στην άρση των περιορισμών «τιμής»: ο στόχος του ΕΛ/ΑΚ αρχικά και του Ε/ΑΠ στη συνέχεια ήταν να αφαιρέσουν τους περιορισμούς «αδειών» και όχι τους περιορισμούς «τιμής». Για το λόγο αυτό ο Stallman μιλούσε για «Ελευθερία όπως η ελευθερία του λόγου και όχι όπως η δωρεάν μπύρα», “Free as in Free Speech, not Free as in Free Beer” (Stallman, 1999). Αντίθετα το κίνημα της ανοιχτής πρόσβασης έχει στόχο να προσφέρει έργα τα οποία είναι ελεύθερα όπως η ελευθερία του λόγου και όπως η δωρεάν μπύρα. Το Project Gutenberg είναι ίσως το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας πρωτοβουλίας που ρητά προσφέρει και τις δύο μορφές ελευθερίας στα έργα τα οποία διατίθενται στα πλαίσια της. Το γεγονός ότι το έργο διατίθεται ελεύθερο και δωρεάν δεν σημαίνει ότι δεν έχει κόστος, το οποίο πρέπει κάποιος να επωμιστεί. Οι τρόποι με τους οποίους γίνεται ή μπορεί να γίνει η απόσβεση αυτού του κόστους συνιστά το αντικείμενο μιας σειράς από μελέτες, αλλά βρίσκονται εκτός του αντικείμενου αυτού του άρθρου.

Αλλά ακόμη και σε σχέση με το ποιες είναι οι ελευθερίες που βρίσκονται στο κέντρο του κινήματος της ΑΠ δεν υπάρχει ομοφωνία, αλλά ούτε και συμφωνία ανάμεσα σε ΑΠ και στις αρχές ορισμού των ΕΠΕ. Έτσι η πρωτοβουλία της Βουδαπέστης δεν αναφέρει την παροχή στον χρήστη της ελευθερίας δημιουργίας και διάθεσης παραγώγων έργων, ενώ τονίζει ως βασική προϋπόθεση της ΑΠ τη διατήρηση από τον δημιουργό των ηθικών εξουσιών της πατρότητας και ακεραιότητας του έργου. Αντίθετα οι διακηρύξεις της Βηδεσθά και του Βερολίνου αναφέρουν ρητά την παροχή στον χρήστη των εξουσιών δημιουργίας και διάθεσης παραγώγων έργων και αναφέρουν ως μόνη εξουσία, που παραμένει αποκλειστικά στον έλεγχο του δημιουργού, το ηθικό δικαίωμα της πατρότητας. Είναι φανερό ότι η πρωτοβουλία της Βουδαπέστης κινείται στο χώρο της δημοσίευσης ακαδημαϊκών και επιστημονικών κειμένων και κατά συνέπεια η ακεραιότητα του αρχικού έργου φαίνεται να αποτελεί μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων της διάδοσης των σχετικών έργων. Ως προς αυτό το τμήμα η κίνηση της ΑΠ έχει διαφορετικές ρίζες από αυτή του ΕΛ/ΑΚ, που βασικό στόχο είχε τη δημιουργία των νομικών προϋποθέσεων, οι οποίες θα καθιστούσαν εφικτή την πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα και τη βελτίωση του λογισμικού με τη δημιουργία και διανομή παραγώγων έργων. Από την άλλη οι διακηρύξεις της Βηδεσθά και του Βερολίνου έρχονται να προσθέσουν στις αναγκαίες για την ΑΠ ελευθερίες του χρήστη την εξουσία δημιουργίας και διάθεσης παραγώγων έργων και να αφαιρέσουν την προϋπόθεση διατήρησης της ακεραιότητας του έργου.

Φαίνεται λοιπόν ότι ο ορισμός της ΑΠ με βάση και τις τρεις διακηρύξεις BBB είναι πολύ κοντά στους ορισμούς των ΕΠΕ. Αν υπάρχουν κάποιες διαφορές αυτές έχουν να κάνουν (α) με την πρόσθετη προϋπόθεση δωρεάν πρόσβασης στο έργο και (β) με την πρόσθετη προϋπόθεση αναφοράς στον δημιουργό του έργου. Επίσης ενώ οι προϋποθέσεις του ορισμού ΕΠΕ είναι περιοριστικές και λειτουργούν ως κριτήριο για το χαρακτηρισμό ενός έργου, οι προϋποθέσεις ΑΠ είναι στόχοι που κατευθύνουν την παραγωγή κάποιων αδειών, όπως οι άδειες Creative Commons, και κάποιων τεχνικών και θεσμικών λύσεων, όπως τα ανοιχτά αποθετήρια.

Οι άδειες Creative Commons φαίνεται να έχουν επηρεαστεί ιδιαίτερα από τις αρχές των

διακηρύξεων της BBB και το κίνημα της ανοιχτής πρόσβασης και αυτό είναι φανερό από το γεγονός ότι έχουν στηριχθεί σε μεγάλο βαθμό τόσο ως προς τη μορφή, όσο και ως προς τη λειτουργία τους σε άδειες όπως οι Open Publication Licenses (OPL) (Wiley, 1999) και στις ιδέες του Project Gutenberg (Moody, 2006a· Hart, 2004· Project Gutenberg, 2006), όπως επίσης και στο γεγονός ότι βρίσκονται σε στενή συνεργασία με προγράμματα όπως το Open Courseware του MIT (MIT, 2005) ή το Open Educational Resources (OER) Commons και το γεγονός ότι πρόσφατα δημιούργησαν το CC-Learn (Creative Commons Learn, 2007) ως νέο επιμέρους πρόγραμμα των Creative Commons. Ταυτόχρονα, ωστόσο, όπως έχει ρητά εκφραστεί από τον Lessig, τα Creative Commons είναι ιδεολογικά εμπνευσμένα από το Free Software και από εκεί έχουν λάβει τις περισσότερες τους επιρροές. Επίσης οι ορισμοί των ΕΠΕ έχουν σε μεγάλο βαθμό υποστηριχθεί αλλά και υιοθετηθεί από τα Creative Commons. Για το λόγο αυτό έχουμε στοιχεία και από τα τρία μορφώματα παρόντα στις άδειες των Creative Commons, όπως για παράδειγμα την αναφορά του αρχικού δικαιούχου σε όλες τις άδειες, αλλά και τη μη υποχρεωτική διανομή του έργου δωρεάν και την ύπαρξη αδειών που ανταποκρίνονται στο πρότυπο των ΕΠΕ.

2.5 Δομή και λειτουργία των αδειών Creative Commons

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα βασικά στοιχεία των αδειών Creative Commons και τα βασικά χαρακτηριστικά της λειτουργίας τους.

Προκειμένου να προχωρήσουμε σε ανάλυση των αδειών Creative Commons είναι απαραίτητο να διαφοροποιήσουμε τα μορφικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά τους από το περιεχόμενό τους. Η μορφή και ο τρόπος λειτουργίας των αδειών είναι σημαντικά, καθώς μας επιτρέπουν μία εκτίμηση της εφαρμογής τους εντός συγκεκριμένων τεχνο-κοινωνικών συμφραζομένων, δηλαδή της δημιουργίας και χρήσης ψηφιακών έργων στο περιβάλλον του διαδικτύου. Η ανάλυση του περιεχομένου των αδειών μας επιτρέπει την κατανόηση του τρόπου ρύθμισης των εννόμων σχέσεων μεταξύ δικαιούχου και χρήστη του έργου μέσα στα ίδια τεχνο-κοινωνικά συμφραζόμενα.

2.5.1 Οι τρεις διαστάσεις των αδειών Creative Commons

Οι άδειες Creative Commons μπορούν να ειδωθούν από τη μορφολειτουργική τους σκοπιά ως προς τρεις διαστάσεις: οριζόντια, κάθετη και διάσταση βάθους. Καθεμία από αυτές διαστάσεις αντανάκλα τις ιστορικές συνθήκες μέσα στις οποίες γεννήθηκαν οι σχετικές άδειες, τις ανησυχίες των δημιουργών της και τις θεωρητικές αναζητήσεις που αποτελούν τη δογματική τους βάση. Το ακόλουθο **σχήμα I** αποτελεί απεικόνιση αυτών των τριών διαστάσεων:

Η κάθετη διάσταση των αδειών αφορά στις τρεις εκφράσεις, τις οποίες ενσωματώνει καθεμία από τις άδειες Creative Commons: πρώτον, τη νομική έκφραση της άδειας (Legal Code), δεύτερον, την έκφραση των βασικών όρων της άδειας σε απλή και εύληπτη γλώσσα (Commons Deed) και τρίτον, την έκφραση των ίδιων βασικών χαρακτηριστικών της άδειας με μετα-δεδομένα (Metadata) (Lessig, 2005b). Το κλασικό σχήμα που χρησιμοποιείται από τα Creative Commons έχει ως εξής (**σχήμα II**):

Η επιλογή της απόδοσης μιας άδειας στα τρία αυτά επίπεδα βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις θεωρητικές διαπιστώσεις του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1990 στη ρυθμιστική θεωρία και συγκεκριμένα όπως αυτές έχουν εκφραστεί στο έργο του Lessig (Lessig, 1998b). Ο τελευταίος επηρεασμένος από τη δουλειά ενός ευρέος φάσματος θεωρητικών αντιμετωπίζει τη ρύθμιση ως φαινόμενο το οποίο δεν πρέπει να περιοριστεί στο χώρο της νομικής επιστήμης, αλλά επεκτείνεται και στους χώρους της τεχνολογίας, της σημασίας και της αγοράς. Επεκτείνοντας το μοντέλο της σχολής του Σικάγο που αντιμετώπιζε την αγορά ως ρυθμιστικό παράγοντα αντιστοίχου ισχύος όπως η έννομη τάξη, ο Lessig πιστεύει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να ελεγχθεί με τη συνολική επίδραση τόσο της τεχνολογίας όσο και της δημιουργίας κοινών σημασιολογικών αναφορών (Lessig, 1998b). Για παράδειγμα η κοινωνική συμπεριφορά που σχετίζεται με την ανταλλαγή μουσικών αρχείων στο διαδίκτυο είναι το αποτέλεσμα πολλαπλών σφαιρών ελέγχου:

πρώτον, της απειλής επιβολής κυρώσεων ως αποτέλεσμα της σχετικής νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας (ρύθμιση εκ του νόμου). Δεύτερον, της τεχνικής δυνατότητας ανταλλαγής αρχείων σε σχέση με τη δυνατότητα να εμποδίζεται αυτή η συμπεριφορά (τεχνική ρύθμιση). Τρίτον, του κόστους αγοράς ενός νόμιμου αντιγράφου σε σχέση με το κόστος πρόσβασης σε τεχνολογίες που επιτρέπουν την ανταλλαγή αρχείων (αγορά ως ρύθμιση). Και τέλος της κοινωνικής σημασίας που δίδεται στην έννοια της αντιγραφής, π.χ. πειρατεία για τη δισκογραφική βιομηχανία ή έκφραση δημιουργικότητας για κάποιον έφηβο (κοινωνική σημασία ως ρύθμιση).

Αναγνωρίζοντας την πολυδιάστατη αυτή μορφή της έννοιας της ρύθμισης, ο Lessig πρότεινε ένα ρυθμιστικό εργαλείο, την *άδεια*, το οποίο να μπορεί να δράσει σε πολλαπλά επίπεδα:

(α) να μπορεί να καταλάβει τόσο ο αδειοδότης όσο και ο αδειοδόχος πως λειτουργεί η άδεια (Commons Deed),

(β) να είναι συμβατή με το δίκαιο της κάθε δικαιοδοσίας στην οποία εφαρμόζεται (Legal Code) και (γ) να μπορεί ο χρήστης εύκολα να εντοπίζει τα έργα τα οποία έχουν αδειοδοτηθεί με τις σχετικές άδειες στο διαδίκτυο μέσω των μηχανών αναζήτησης (Meta-Data).

Καθεμία από τις έξι βασικές μορφές αδειών Creative Commons εμφανίζεται στα τρία αυτά επίπεδα. Ακριβώς επειδή υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των αδειών, τόσο ο αδειοδότης όσο και ο αδειοδόχος πρέπει να είναι σε θέση να κατανοούν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η άδεια. Τόσο το Commons Deed όσο και τα μετα-δεδομένα συνεισφέρουν προς αυτή την κατεύθυνση: το πρώτο επιτρέπει τη σύντομη και περιεκτική ανασκόπηση του τρόπου λειτουργίας της άδειας, ενώ το δεύτερο επιτρέπει την επιλογή της άδειας με τα πλέον επιθυμητά στοιχεία από τον χρήστη ή την έκφρασή τους από τον αδειοδότη.

Η συνειδητή επιλογή για μια πολύ εύκολη και κατανοητή έκφραση των συμβατικών όρων των αδειών Creative Commons συνιστά ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο τους, που τις διαφοροποιεί από τις περισσότερες άδειες τελικού χρήστη στις οποίες τυπικά και κατηγορικά ανήκει. Επίσης συνιστά ένα πολύ καλό προηγούμενο για το πώς θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σχηματικές αναπαραστάσεις, προκειμένου να εκφραστούν τα βασικά στοιχεία μιας σύμβασης με εύληπτο τρόπο για τον χρήστη της σύμβασης. Ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους οι άδειες Creative Commons εμφανίζουν αυτά τα χαρακτηριστικά είναι και το γεγονός ότι απευθύνονται όχι μόνο σε χρήστες του έργου αλλά κυρίως σε δημιουργούς: σε αντίθεση με τις περισσότερες άδειες τελικής χρήσης που δημιουργούνται από νομικά τμήματα εταιρειών και στη συνέχεια απευθύνονται στο ευρύ κοινό μόνο και μόνο για να τις αποδεχτεί, οι άδειες Creative Commons πρέπει να επιλεγούν από τον δημιουργό που έτσι αποφασίζει να επιτρέψει κάποιες ελευθερίες στον χρήστη και κατά συνέπεια πρέπει να κατανοεί πως λειτουργεί η άδεια. Οι άδειες Creative Commons μας δίνουν μια ιδέα για το πώς θα έπρεπε να λειτουργούν οι άδειες εκμετάλλευσης: να έχουν ως στόχο να γίνονται κατανοητές και να αφήνουν περιθώρια επιλογής και όχι να προσπαθούν απλώς να επιβληθούν. Επίσης η ίδια επιλογή από τα Creative Commons δείχνει προς την κατεύθυνση όπου ο κάθε χρήστης ενός έργου είναι και δυνάμει δημιουργός.

Περνώντας στο οριζόντιο επίπεδο έκφρασης των αδειών, παρατηρούμε ότι για καθεμία από τις σχετικές άδειες υπάρχουν αντίστοιχες άδειες σε τουλάχιστον 46 διαφορετικές δικαιοδοσίες (Creative Commons, 2008). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι κάθε δυνητικός αδειοδότης έχει την ευχέρεια να επιλέξει τη δικαιοδοσία και τη γλώσσα στην οποία θα ήθελε να αδειοδοτηθεί το έργο του.

Θα πρέπει εδώ να τονισθεί ότι όπως οι τρεις εκφράσεις (νομική, σημασιολογική και τεχνική) που είδαμε παραπάνω ανταποκρίνονται σε μία μόνο άδεια, αντίστοιχα, οι άδειες ενός τύπου (π.χ. CC_Attribution) μιας δικαιοδοσίας είναι ίδιες με εκείνες όλων των άλλων. Επίσης οι άδειες τύπου Copyleft [(όλες οι ShareAlike (SA))] από τις διάφορες δικαιοδοσίες είναι μεταξύ τους συμβατές και το υλικό που έχει αδειοδοτηθεί με μια π.χ. ελληνική SA μπορεί να μειχθεί με υλικό που έχει αδειοδοτηθεί με μια αγγλική SA.

Υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους έχει επιλεγεί η χρήση αδειών πολλαπλών δικαιοδοσιών σε αντίθεση με τη χρήση μόνο μιας άδειας (της Γενικής Δημόσιας Άδειας) για το ΕΛ/ΑΚ. Ο ένας είναι πρακτικός: οι άδειες στην εθνική γλώσσα επιτρέπουν την ευκολότερη κατανόηση του περιεχομένου τους από τους δημιουργούς που πιθανόν θέλουν να τη χρησιμοποιήσουν. Ο δεύτερος είναι οργανωτικός: με τη δημιουργία εθνικών ομάδων Creative Commons υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας πυρήνων διάδοσης των σχετικών αδειών σε όλο τον κόσμο, επιτυγχάνοντας κινητοποίηση σε εθνικό επίπεδο και δημιουργώντας κοινότητες εθελοντών με καλή γνώση των τοπικών νομικών και πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων. Ο τρίτος είναι νομικός: το δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας είναι σε μεγάλο βαθμό τοπικό και παρά τις όποιες διεθνείς συνθήκες δεν υπάρχει ενιαίο και παγκόσμιο σχετικό δίκαιο. Πολύ περισσότερο το δίκαιο των συμβάσεων είναι εξίσου αποσπασματικό με ιδιαιτερότητες ανά δικαιοδοσία. Οποιοδήποτε σύστημα ρύθμισης που βασίζεται σε τυποποιημένες συμβάσεις με Γενικούς Όρους Συναλλαγών έχει ανάγκη να εκφράζεται τόσο στη γλώσσα όσο και στο δικαιοσύστημα της κάθε χώρας ξεχωριστά.

Η τελευταία διάσταση των αδειών Creative Commons είναι αυτή του βάθους, της ύπαρξης δηλαδή πολλαπλών τύπων αδειών (έξι) που ανταποκρίνονται σε διαφορετικά μοντέλα χρήσης Ε/ΑΠ. Η ύπαρξη «βάθους» στις άδειες Creative Commons είναι μια ακόμη έκφραση της αρχής της παροχής αυτονομίας στον δημιουργό μέσα σε ένα πλαίσιο Ελεύθερης Πρόσβασης. Η αυτονομία στην αρχή του Fair Use Plus δεν εκφράζεται μόνο από το γεγονός ότι εναπόκειται στην αυτονομία του δημιουργού να χρησιμοποιήσει μια άδεια για να προσφέρει κάποιες επιπλέον ελευθερίες στον χρήστη του έργου, αλλά και στο γεγονός ότι μπορεί να επιλέξει το είδος της άδειας που είναι πιο κοντά στις ανάγκες και τους στόχους του. Η ύπαρξη περισσότερων της μίας αδειών Creative Commons έχει αντιμετωπιστεί κριτικά τόσο από τους θιασώτες των ΕΠΕ και του Ελεύθερου Λογισμικού όσο και από τους υποστηρικτές μιας πιο περιοριστικής εκδοχής της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ένα κοινό επιχείρημα και των δύο πλευρών είναι ότι ο χρήστης δυσκολεύεται να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι άδειες. Ωστόσο, η πείρα από τη λειτουργία των αδειών Creative Commons δείχνει ότι οι χρήστες των αδειών είναι σε θέση να αντιληφθούν τις σχετικές διαφορές και ότι οι διαφορετικές ανάγκες τους επιβάλλουν την ύπαρξη ποικιλίας αδειών. Ένα άλλο επιχείρημα που ειδικά οι υποστηρικτές των ΕΠΕ και ΕΛ προβάλλουν είναι ότι η ύπαρξη περισσότερων της μίας αδειών τύπου Copyleft οδηγούν σε κατακερματισμό των κοινών και δεν βοηθούν στη δημιουργία ενός πλούσιου δημόσιου χώρου. Μολονότι υπάρχει κάποια αλήθεια στο επιχείρημα αυτό, η αυτονομία του δημιουργού είναι η πρωταρχική αρχή των Creative Commons και η εμπειρία δείχνει ότι πράγματι διαφορετικοί δημιουργοί έχουν διαφορετικές ανάγκες. Επιπλέον οι έννοιες των κοινών αλλάζουν διαρκώς και οι όποιες απόψεις είχαν διατυπωθεί πριν από δύο ή τρία χρόνια μπορεί να μην έχουν πλέον εφαρμογή σήμερα. Το επιχείρημα αυτό θα φανεί καθαρότερα στο δεύτερο τμήμα αυτής της μελέτης, όπου παρουσιάζουμε κάποιες περιπτώσεις εφαρμογής των αδειών Creative Commons.

2.5.2 Δομή των αδειών Creative Commons

Οι έξι διαφορετικές εκδοχές των αδειών Creative Commons δημιουργούνται από το συνδυασμό τριών μεταβλητών στοιχείων που ονομάζονται «Στοιχεία Άδειας». Οι άδειες Creative Commons ενσωματώνουν ιδέες που είχαμε δει πριν από την εμφάνισή τους. Η πρωτοτυπία τους έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι συνδυάζουν αυτά τα χαρακτηριστικά με δημιουργικό τρόπο και έτσι παρουσιάζουν μια ευέλικτη και λειτουργική πρόταση για την εναλλακτική διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική εξέταση των βασικών χαρακτηριστικών καθενός από τα μεταβλητά στοιχεία άδειας, είναι απαραίτητο να δούμε προηγουμένως την ίδια την άδεια Creative Commons στη βασική της μορφή και πως λειτουργεί. Αυτό γιατί κάθε άδεια απαρτίζεται από ένα βασικό πυρήνα και μια παραλλαγή των μεταβλητών στοιχείων άδειας από τα οποία προκύπτουν οι έξι εκδοχές των αδειών. Θα πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι οι έξι αυτές μορφές αδειών Creative Commons είναι οι βασικές αλλά όχι οι μοναδικές άδειες Creative Commons. Υπάρχουν επίσης οι ακόλουθες κατηγορίες: CC Sampling, Founders' Copyright, CC Zero, Music Sharing, Developing

Nations Licence, CC Plus. Καμία από αυτές τις άδειες δεν έχει μέχρι τώρα αποδοθεί στα Ελληνικά. Επιπλέον η άδεια Founders' Copyright έχει ουσιαστικά αντικατασταθεί από την CC Zero, η Developing Nations Licence έχει καταργηθεί, η Music Sharing είναι όμοια με τη CC_Attribution_NonDerivative και η CC Plus αποτελεί περισσότερο ένα σύστημα για την εμπορική εκμετάλλευση έργων ανοικτού περιεχομένου παρά μια ξεχωριστή άδεια **(σχήμα ΙΙΙ)**.

2.5.3 Σταθερός Πυρήνας των Αδειών Creative Commons

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η κάθε άδεια Creative Commons απαρτίζεται από ένα σταθερό πυρήνα και από το συνδυασμό κάποιων μεταβλητών στοιχείων. Επίσης η κάθε άδεια διέπεται από δύο βασικές αρχές: τη διατήρηση της αυτονομίας του δημιουργού και την παροχή κάποιων ελευθεριών στον αδειοδόχο **(σχήμα ΙV)**.

Επιπλέον στην κάθε άδεια έχουμε τέσσερις κατηγορίες εμπλεκόμενων προσώπων. Αυτά είναι:

- (α) ο δικαιούχος των περιουσιακών δικαιωμάτων ή εξουσιών που παρέχει την άδεια («χορηγών την άδεια» για το κείμενο της άδειας),
- (β) ο δικαιούχος των ηθικών δικαιωμάτων επί του έργου («πρώτος δημιουργός» ή «αρχικός δικαιούχος»),
- (γ) ο δικαιούχος των συγγενικών δικαιωμάτων επί του αδειοδοτούμενου έργου («δικαιούχος συγγενικών δικαιωμάτων»), και
- (δ) ο αποκτών τη σχετική άδεια χρήσης του έργου ή αδειοδόχος (στην άδεια αναφέρεται συνήθως με το δεύτερο πρόσωπο).

Τέλος η δομή της άδειας αναφορικά με τις ελευθερίες του αδειοδόχου, δηλαδή του χρήστη του έργου διαρθρώνεται σε τρία τμήματα:

- (α) πράξεις που μπορεί να τελέσει ο αδειοδόχος,
- (β) πράξεις που πρέπει να τελέσει ο αδειοδόχος προκειμένου να είναι η άδεια έγκυρη, και
- (γ) πράξεις των οποίων η τέλεση από τον αδειοδόχο συνεπάγεται την ακύρωση της άδειας.

Στη συνέχεια θα δούμε πρώτα τη δομή του βασικού πυρήνα της άδειας τόσο ως προς τα εμπλεκόμενα πρόσωπα όσο και ως προς τα κατεξοχήν δομικά της στοιχεία.

Ο λόγος που οι συντάκτες της άδειας επέλεξαν τα τέσσερα αυτά πρόσωπα σχετίζεται με τα είδη των δικαιωμάτων και τη φύση των έργων που παρέχονται με την άδεια. Ο νόμος περί πνευματικής ιδιοκτησίας επιτρέπει τη μεταβίβαση των περιουσιακών δικαιωμάτων, αλλά όχι και των ηθικών. Έτσι, για παράδειγμα, με μια εκδοτική σύμβαση ένας συγγραφέας μπορεί να εκχωρήσει όλα τα περιουσιακά δικαιώματα στον εκδότη, αλλά διατηρεί τα ηθικά δικαιώματα επί του έργου. Αν υποθέσουμε ότι ο εκδότης θελήσει να χρησιμοποιήσει μια άδεια Creative Commons που παρέχει στον αδειοδότη την άδεια να αναπαράγει το έργο στην αρχική του μορφή (αυτό περιέχεται στο βασικό πυρήνα των αδειών Creative Commons) είναι ο «χορηγών την άδεια». Ωστόσο τα ηθικά δικαιώματα του δημιουργού πρέπει να διασφαλιστούν και αυτό γίνεται με τις διατάξεις της άδειας που αναφέρονται στον «πρώτο» ή «αρχικό δημιουργό». Αντίστοιχη είναι και η λειτουργία του όρου «δικαιούχος συγγενικών δικαιωμάτων». Στην περίπτωση π.χ. ενός ερμηνευτή που έχει εκχωρήσει όλα τα περιουσιακά δικαιώματα σε μια δισκογραφική εταιρεία, εξακολουθεί να διατηρεί τα ηθικά δικαιώματα αναγνώρισης και απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης της ερμηνείας ή εκτέλεσης. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, αυτά τα δικαιώματα αναγνωρίζονται σε όλες τις συμβάσεις Creative Commons και κατά συνέπεια ήταν απαραίτητη η διαφοροποίηση ανάμεσα στα τέσσερα αυτά πρόσωπα. Είναι αυτονόητο ότι είναι δυνατόν να έχουμε στην πράξη δύο μόνο πρόσωπα, καθώς οι τρεις ιδιότητες αδειοδότη, αρχικού δημιουργού και δικαιούχου συγγενικών δικαιωμάτων μπορεί να ταυτίζονται.

Άμεση συνέπεια της περιληψής στην άδεια τόσο δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, όσο και συγγενικών δικαιωμάτων είναι η χρήση του όρου «*αντικείμενο της αδειοδότησης*» αντί έργου. Αυτό συμβαίνει γιατί ο σχετικός όρος περιλαμβάνει τόσο έργα προστατευόμενα από τις διατάξεις

σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, όσο και έργα προστατευόμενα από τις διατάξεις για τα συγγενικά δικαιώματα. Αυτή η λύση διασφαλίζει ότι ο χρήστης της άδειας είτε είναι δημιουργός είτε δικαιούχος συγγενικών δικαιωμάτων, μπορεί να απολαμβάνει την ίδια προστασία.

Αναφορικά με τα πρόσωπα που εμπλέκονται στην έννομη σχέση που δημιουργείται με μια άδεια Creative Commons, θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν εμπλέκονται τα Creative Commons ως οργανισμός. Αυτό είναι φανερό από τη δομή της άδειας, αλλά εκφράζεται και ρητώς στο τέλος κάθε άδειας με ένα σημείωμα που τονίζει ότι τα Creative Commons ως νομικό πρόσωπο δεν είναι μέρος ούτε ταυτίζεται με κάποιο από τα μέρη της σχετικής δικαιοπραξίας, εκτός αν προκύπτει κάτι διαφορετικό από τα πραγματικά περιστατικά. Το σχετικό εδάφιο φαίνεται να έχει ήδη ενεργοποιηθεί στην υπόθεση της Virgin και σχετίζεται και με την προστασία του σήματος των Creative Commons από οποιαδήποτε χρήση χωρίς την προηγούμενη άδεια του (Creative Commons, 2007).

Περνώντας τώρα στην κατεξοχήν δομή του βασικού πυρήνα της άδειας μπορούμε να δούμε καθένα χωριστά από τα τρία μέρη της. Το πρώτο τμήμα της άδειας αναφέρεται στις πράξεις που ο αδειοδότης επιτρέπει στον αδειοδόχο. Σύμφωνα με την ορολογία της άδειας, πρόκειται για τις «ελευθερίες», τις οποίες ο αδειοδότης παρέχει στον αδειοδόχο. Η ορολογία είναι εμφανώς επηρεασμένη από αυτήν της Free Software Foundation, αλλά στην πράξη πρόκειται για μια σειρά από δικαιώματα (ή «εξουσίες» κατά το Ν.2121/93), τα οποία ο αδειοδότης επιτρέπει στον αδειοδόχο να ασκήσει. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι άδειες είναι μη αποκλειστικές, δηλαδή ο δικαιούχος δεν αποστερείται των δικαιωμάτων (ούτε φυσικά μεταβιβάζει) που επιτρέπει στον αδειοδότη να ασκεί. Τα δικαιώματα αυτά είναι περιουσιακά στη φύση τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα ηθικά δικαιώματα δεν επηρεάζονται από την άδεια.

Τα δικαιώματα που μπορεί ο αδειοδόχος να ασκεί είναι τα ακόλουθα:

- (α) δικαίωμα αναπαραγωγής,
- (β) το δικαίωμα διανομής αντιγράφων του έργου,
- (γ) το δικαίωμα παρουσίασης του έργου στο κοινό με οποιονδήποτε τρόπο,
- (δ) το δικαίωμα να γίνεται χρήση ουσιαστικού μέρους των περιεχομένων βάσης δεδομένων όπου το «αντικείμενο της αδειοδότησης» είναι βάση δεδομένων.

Επίσης το κείμενο του βασικού πυρήνα της άδειας κάνει κάποιες σημαντικές διευκρινήσεις σχετικά με τα συλλογικά έργα και παρέχει περιορισμένο δικαίωμα διασκευής:

- (α) ο αδειοδόχος μπορεί να εντάξει το αντικείμενο της αδειοδότησης σε ένα συλλογικό έργο και να αναπαράγει το αντικείμενο της αδειοδότησης που έχει ενταχθεί σε ένα συλλογικό έργο και
- (β) ο αδειοδόχος μπορεί να προβεί σε διασκευή του έργου προκειμένου τα σχετικά δικαιώματα να μπορούν να ασκηθούν σε άλλους υλικούς φορείς και σε άλλα τεχνικά μέσα.

Η πρώτη διευκρίνιση είναι απαραίτητη, καθώς τα περισσότερα έργα που διακινούνται στο διαδίκτυο αποτελούν σχεδόν πάντοτε μέρος ενός συλλογικού έργου (π.χ. μια ιστοσελίδα με διάφορα είδη περιεχομένου) και κατά συνέπεια χωρίς την παραπάνω διευκρίνιση είναι δυνατόν να ακυρώνεται η λειτουργία της άδειας. Η δεύτερη διεύρυνση αποτελεί ουσιαστικά έκφραση των αρχών του Fair Use Plus, της άποψης ότι η ρύθμιση επιτυγχάνεται και με την τεχνολογία και με την ουσία της τεχνολογικής ουδετερότητας των αδειών Creative Commons: τα σχετικά δικαιώματα πρέπει να επιτρέπεται να ασκούνται ανεξαρτήτως των όποιων τεχνολογικών μεταβολών που θα μπορούσαν να ακυρώσουν ή περιορίσουν τη δικαιοπρακτική βούληση των μερών.

Τέλος σε σχέση με το *suí generis* δικαίωμα επί των βάσεων δεδομένων, ο σχετικός δικαιούχος παραιτείται από την άσκησή του από τη στιγμή που επιλέγει να χρησιμοποιήσει τις άδειες Creative Commons. Αυτό επιτρέπει στον αδειοδόχο να τελεί όλες τις πράξεις που σχετίζονται με το *suí generis* δικαίωμα επί των βάσεων δεδομένων και αποτελεί ουσιαστικά έκφραση ενός γενικότερου

σκεπτικισμού για τη χρησιμότητα των σχετικών διατάξεων, όπως πρόσφατες μελέτες έχουν καταδείξει.

Αναφορικά με τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται η άσκηση των δικαιωμάτων του αδειοδόχου, μπορούμε να διακρίνουμε αρνητικούς (πράξεις που δεν επιτρέπονται) και θετικούς (πράξεις που επιβάλλονται) περιορισμούς, οι οποίοι σχετίζονται με πέντε ομάδες προσώπων:

- (α) τον αρχικό δημιουργό/δικαιούχο συγγενικών δικαιωμάτων,
- (β) τον δικαιοδότη,
- (γ) τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης,
- (δ) τους άλλους χρήστες του έργου.

Ας δούμε την καθεμία από αυτές τις κατηγορίες συγκεκριμένα (ε) τα Creative Commons:

Σε σχέση με τον αρχικό δημιουργό έχουμε τόσο θετικούς όσο και αρνητικούς περιορισμούς που σχετίζονται με εκφάνσεις του ηθικού δικαιώματος, όπως αυτές εκφράζονται στις σχετικές άδειες. Οι θετικές υποχρεώσεις περιλαμβάνουν:

(α) την υποχρέωση σεβασμού όλων των ηθικών δικαιωμάτων του αρχικού δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικών δικαιωμάτων. Μολονότι ακόμη και αν η άδεια παρέμενε σιωπηλή ως προς αυτό το θέμα, τα ηθικά δικαιώματα δεν θα επηρεάζονταν, η ρητή προστασία τους από την άδεια είναι χρήσιμη ως επεξήγηση, με δεδομένο ότι επιτρέπεται η άσκηση μιας σειράς από οικονομικές εξουσίες, όπως αυτές της αναπαραγωγής και της διασκευής (στις άδειες που δεν υπάρχει το στοιχείο NonDerivatives) που θα μπορούσαν να δώσουν την εντύπωση της αποδυνάμωσης των σχετικών ηθικών δικαιωμάτων,

(β) την ειδικότερη υποχρέωση να γίνεται αναφορά

- [1] στο όνομα/ψευδώνυμο του αρχικού δημιουργού/δικαιούχου συγγενικών δικαιωμάτων ή σε όποιον ο δικαιούχος έχει εκχωρήσει τα πνευματικά/συγγενικά δικαιώματα και
- [2] στον τίτλο του έργου, εφόσον αυτός υπάρχει.

Είναι φανερό από τις προϋποθέσεις β1 και β2, ότι οι σχετικές υποχρεώσεις αναφοράς του αδειοδόχου επεκτείνονται και απέναντι στον αδειοδότη. Πρόκειται για ενδιαφέρουσα συμβατική επέκταση του δικαιώματος αναγνώρισης σε πρόσωπα πέραν του αρχικού δημιουργού και είναι εξαιρετικά χρήσιμη στην περίπτωση που μια συλλογή έργων διατίθεται από έναν οργανισμό και όχι φυσικό πρόσωπο, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση παροχής έργων από ένα ανοικτό πανεπιστημιακό αποθετήριο.

Οι βασικές αρνητικές υποχρεώσεις αφορούν σε αρνητικές εκφράσεις των δικαιωμάτων της αναγνώρισης και της ακεραιότητας του έργου. Ειδικότερα:

(α) Στην περίπτωση που το αδειοδοτούμενο έργο συμπεριλαμβάνεται σε ένα συλλογικό έργο, ύστερα από γνωστοποίηση του αδειοδότη, ο αδειοδόχος υποχρεούται να αφαιρέσει κάθε αναφορά σε οποιονδήποτε δικαιούχο. Το ενδιαφέρον σε αυτό το σημείο είναι ότι ο αδειοδότης κάνει τη γνωστοποίηση και όχι ο δικαιούχος. Επίσης πρόκειται ουσιαστικά για έκφραση του ηθικού δικαιώματος να περιφρουρεί την ακεραιότητα του έργου του ακόμη και σε σχέση με την παρουσίασή του στο κοινό. Η τοποθέτηση του έργου μέσα σε ένα συλλογικό έργο αποτελεί ίσως την πλέον συνήθη παρουσίαση στο διαδίκτυο και αυτός ήταν ο αρχικός στόχος της σχετικής διάταξης της συμβάσεως. Με την προσθήκη των άρθρων σχετικά με την προστασία του ηθικού δικαιώματος η σχετική διάταξη έχει ως μόνη λειτουργία ότι μπορεί να ασκηθεί και από τον αδειοδότη και όχι μόνο τον δικαιούχο, ενώ δεν απαιτείται προσβολή του ηθικού δικαιώματος προκειμένου να ενεργοποιηθεί η σχετική διάταξη.

(β) Ο αδειοδόχος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει μια άδεια Creative Commons προκειμένου να υπονοήσει οποιανδήποτε σχέση, σύνδεση ή έγκριση είτε με τον δικαιούχο είτε με τον αδειοδότη. Πρόκειται για πολύ σημαντική διάταξη που έχει ιδιαίτερη σημασία, όταν το υλικό παρέχεται από

έναν εκπαιδευτικό οργανισμό που θέλει να γίνεται αναφορά στο όνομά του αλλά όχι να συνδέεται με την έννοια του να δίδει ένα πιστοποιητικό ποιότητας σε όποιον χρησιμοποιεί το υλικό του. Για παράδειγμα το MIT παρέχει εκπαιδευτικό υλικό με άδειες Creative Commons και ζητά στο σχετικό υλικό να αναφέρεται το όνομά του. Ταυτόχρονα, ωστόσο, το γεγονός ότι ένα πανεπιστήμιο μπορεί να χρησιμοποιεί κάποιο από το υλικό του MIT, δεν σημαίνει ότι έχει οποιανδήποτε σχέση με το πανεπιστήμιο-χρήστη του σχετικού υλικού. Και πάλι το δικαίωμα αυτό που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια εκδοχή των δικαιωμάτων πατρότητας και ακεραιότητας, επεκτείνεται όχι μόνο στους δικαιούχους αλλά και στον αδειοδότη (MIT, 2005).

Σε σχέση με τον αδειοδότη, εκτός από τα δικαιώματα που αποτελούν οιονεί συμβατικές επεκτάσεις του ηθικού δικαιώματος στο πρόσωπό του και στα οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, υπάρχουν θετικές αλλά και αρνητικές υποχρεώσεις που σχετίζονται με την αυτονομία του και τη διατήρηση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και μετά την παραχώρηση της άδειας Creative Commons. Ειδικότερα σε σχέση με τις θετικές υποχρεώσεις του αδειοδότη:

(α) Ο αδειοδότης μπορεί να προβεί μόνο στην τέλεση των πράξεων που ρητά επιτρέπονται από την άδεια. Οποιαδήποτε άλλη πράξη επιφέρει την ακύρωσή της.

(β) Στην περίπτωση οποιασδήποτε διανομής ή δημόσιας εκτέλεσης του αντικείμενου της αδειοδότησης θα πρέπει ο αδειοδότης να κάνει αναφορά στους όρους της σχετικής άδειας.

(γ) Ο αδειοδότης θα πρέπει να συμπεριλάβει όχι μόνο το κείμενο της καθαυτή άδειας αλλά και όλες τις σχετικές γνωστοποιήσεις και περιορισμούς ευθύνης που περιλαμβάνονται σε αυτήν. Αυτή η διάταξη δεν αναφέρεται μόνο στον αδειοδότη αλλά και στους περιορισμούς αναφορικά με τη (μη) εμπλοκή των Creative Commons ως νομικού προσώπου και επαναλαμβάνονται και στο τέλος της άδειας.

(δ) Ο αδειοδότης θα πρέπει να διατηρεί όλες τις αναφορές στην πνευματική ιδιοκτησία του αδειοδότη. Η τελευταία αυτή υποχρέωση (όπως και όλες οι υποχρεώσεις αναγνώρισης) πρέπει να πραγματοποιείται κατά εύλογο τρόπο. Κριτήριο για το εύλογο, στην περίπτωση συλλογικού έργου, είναι οι αναφορές στον δημιουργό, στο έργο και στην άδεια να γίνονται με τον ίδιο τρόπο όπως και για τα υπόλοιπα έργα που συμπεριλαμβάνονται στο συλλογικό έργο.

(ε) Κάθε φορά που ο αδειοδότης διανέμει περαιτέρω ή εκτελεί δημόσια το έργο, ο αδειοδότης παρέχει σε όποιον δέχεται το έργο μία ακόμη άδεια του ίδιου τύπου. Πρόκειται ίσως για την πιο σημαντική διάταξη του βασικού πυρήνα των αδειών Creative Commons, μολονότι αυτό δεν γίνεται πάντοτε αμέσως κατανοητό: οι άδειες εκπορεύονται πάντοτε από τον αρχικό αδειοδότη και *ποτέ* από τον αδειοδότη που δεν αποκτά κανένα δικαίωμα διάθεσης δικαιωμάτων, παρά μόνο δικαίωμα διάθεσης έργου. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να προκύψει και από τις διατάξεις των περιορισμών στη σχετική άδεια, αλλά γίνεται και ρητή αναφορά του στο τελικό τμήμα όλων των αδειών Creative Commons. Επιπλέον η ίδια λειτουργία της άδειας φαίνεται και στο τμήμα που αναφέρεται στον τερματισμό της και το οποίο ορίζει ρητά ότι ο τερματισμός της άδειας στο πρόσωπο ενός αδειοδότη δεν επηρεάζει τους άλλους αδειοδότες που έχουν τυχόν αποκτήσει το αντικείμενο της αδειοδότησης από αυτόν.

Οι υποχρεώσεις (α) και (ε) θα μπορούσαν να ειδικωθούν και ως υποχρεώσεις του αδειοδότη απέναντι στους άλλους χρήστες. Η ροή των δικαιωμάτων σε σχέση με το βασικό πυρήνα της άδειας Creative Commons σε ένα σενάριο με τρεις αδειοδότες παρουσιάζεται στο ακόλουθο **σχήμα V**:

Στις αρνητικές υποχρεώσεις του αδειοδότη σε σχέση με τον αδειοδότη μπορούμε να εντοπίσουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις:

(α) ο αδειοδότης δεν μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει όρους στην περίπτωση περαιτέρω διάδοσης του έργου. Αν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο, απαιτείται ξεχωριστή συμφωνία ανάμεσα

στον αδειοδότη και τον αδειοδόχο και αυτή πρέπει να λάβει το γραπτό τύπο και δεν είναι μέρος των αδειών Creative Commons,

(β) ο αδειοδόχος δεν μπορεί να αδειοδοτήσει περαιτέρω το έργο σε κάποιον άλλο χρήστη,

(γ) ο αδειοδόχος δεν μπορεί να επιβάλει οποιαδήποτε τεχνολογικά μέτρα που μπορεί να εμποδίσουν την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία περιλαμβάνονται στην άδεια.

Οι υποχρεώσεις αυτές τονίζουν και διασφαλίζουν ότι ο έλεγχος της πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει στον αδειοδότη, ενώ ο αδειοδόχος έχει απλώς την άδεια χρήσης και διάδοσης του έργου. Αυτό γίνεται φανερό και από το γεγονός ότι ο αδειοδότης διατηρεί όλα τα πνευματικά δικαιώματα και ότι η άδεια είναι μη αποκλειστική. Ουσιαστικά ο αδειοδότης και ο αδειοδόχος τον χρησιμοποιούν για τη διάδοση του έργου, ενώ δεν αποκτά ποτέ κάποια δικαιώματα επί του έργου. Και τα τρία αυτά μέτρα θα μπορούσαν να ειπωθούν ως εκφράσεις και των υποχρεώσεων του αδειοδόχου απέναντι στους άλλους χρήστες του έργου. Σε κάθε περίπτωση πάντως ο μόνος που νομιμοποιείται ενεργητικά σε σχέση με την παράβασή τους είναι ο αδειοδότης του έργου.

Τέλος σε σχέση με τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, ο αδειοδόχος αναλαμβάνει για τις άδειες εκείνες στις οποίες δεν επιτρέπεται η εμπορική χρήση του έργου να καταβάλει το τίμημα για τα δικαιώματα που αντιστοιχούν σε χρήσεις, για τις οποίες απαιτείται συλλογή και για τους δικαιούχους που είναι μέλη αυτών των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

2.5.4 Μεταβλητά Στοιχεία των αδειών Creative Commons

Τα μεταβλητά βασικά στοιχεία της άδειας είναι τα εξής τέσσερα: Αναφορά (Attribution), Μη Εμπορική Χρήση (NonCommercial), Όχι Παράγωγα Έργα (No Derivatives) και Παρόμοια Διανομή (ShareAlike). Στο ακόλουθο **σχήμα VI** φαίνονται τα εικονίδια/λογότυπα που χρησιμοποιούνται για την απεικόνιση των βασικών αυτών στοιχείων της άδειας:

Το στοιχείο της *αναφοράς* ξεκίνησε ως προαιρετικό επηρεασμένο από το κίνημα της Ελεύθερης Πρόσβασης και τις διακηρύξεις BBB, αλλά στην πορεία της λειτουργίας των αδειών και ως αποτέλεσμα της ευρύτατης χρήσης του από τους δημιουργούς κατέστη υποχρεωτικό. Και οι έξι άδειες Creative Commons εμπεριέχουν το στοιχείο της Αναφοράς.

Το στοιχείο *Μη Εμπορική Χρήση* εμφανίζεται για πρώτη φορά στις Open Publication Licenses (OPL) και έχει ως στόχο να περιορίσει την εμπορική χρήση του έργου από τον αδειοδόχο και να επιτρέψει στον αδειοδότη να διατηρήσει όλα τα σχετικά δικαιώματα. Η ιδέα πίσω από αυτό το στοιχείο άδειας είναι να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για ιδιωτική χρήση του έργου, αλλά να μην περιοριστούν οι δυνατότητες εμπορικής εκμετάλλευσης από τον δικαιούχο/αδειοδότη. Επίσης με αυτό το στοιχείο μπορούν δημιουργοί που δεν θέλουν το έργο τους να χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς να περιορίσουν τις οντότητες που προβαίνουν σε τέτοια χρήση. Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι, ενώ ο ορισμός της εμπορικής χρήσης παραμένει αρκετά ανοιχτός, η άδεια ρητά αναφέρει ότι η ανταλλαγή αρχείων δεν συνιστά εμπορική εκμετάλλευση του έργου. Το στοιχείο *Όχι Παράγωγα Έργα* αποτελεί ουσιαστικά έκφραση της διακήρυξης της Βουδαπέστης για την ανοιχτή πρόσβαση και δεν επιτρέπει οποιαδήποτε αλλαγή στο έργο που διατίθεται με τις σχετικές άδειες Creative Commons. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ανεξαρτήτως του στοιχείου *Όχι Παράγωγα Έργα*, ο αδειοδόχος διατηρεί περιορισμένο δικαίωμα διασκευής, προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιήσει το αντικείμενο της αδειοδότησης σε κάθε πιθανή τεχνολογική πλατφόρμα. Πρέπει να τονισθεί ότι αν δεν υπάρχει το στοιχείο *Όχι Παράγωγα Έργα*, τότε οι άδειες επιτρέπουν τη δημιουργία παραγώγων έργων. Αυτό σημαίνει ότι προστίθεται το δικαίωμα παραγωγής και διάθεσης παραγώγων έργων, όπως επίσης και της περίληψής τους σε συλλογικά έργα. Επίσης προστίθεται η υποχρέωση να γίνεται αναφορά στις τροποποιήσεις που έγιναν στο πρωτότυπο και με κάθε διανομή του παραγώγου να γίνονται όλες οι απαραίτητες αναφορές στο πρωτότυπο.

Τέλος το στοιχείο της *Παρόμοιας Διανομής* αποτελεί έκφραση της αρχής του Copyleft και σημαίνει ότι τα παράγωγα έργα που θα δημιουργούνται θα πρέπει να διανέμονται με τους ίδιους όρους

όπως τα πρωτότυπα έργα. Υπάρχουν δύο τύποι αδειών Creative Commons Παρόμοιας Διανομής:

- (α) Η Creative Commons Αναφορά, Μη εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή και
- (β) Η Creative Commons, Αναφορά, Παρόμοια Διανομή.

Και στις δύο περιπτώσεις το παράγωγο έργο μπορεί να διανεμηθεί υπό τους όρους:

- (i) της ίδιας άδειας,
- (ii) μιας μεταγενέστερης έκδοσης της ίδιας άδειας με τα ίδια στοιχεία άδειας όπως η συγκεκριμένη άδεια (CC_BY_NC_SA)
- (iii) μιας άδειας Creative Commons είτε άλλης δικαιοδοσίας (π.χ. Αγγλική) είτε αδιαμόρφωτης (η CC Unported που λειτουργεί ως πρότυπη άδεια και η οποία διαμορφώνεται σύμφωνα με τις ανάγκες της κάθε δικαιοδοσίας) και η οποία να έχει τα ίδια στοιχεία όπως η συγκεκριμένη άδεια (CC_BY_NC_SA).

Στην περίπτωση, ωστόσο, ειδικά της Creative Commons, Αναφορά, Παρόμοια Διανομή προστίθεται μία τέταρτη περίπτωση, δηλαδή της χρήσης άδειας που θεωρείται συμβατή με την Creative Commons, Αναφορά, Παρόμοια Διανομή. Πρόκειται για νέα ρύθμιση που ουσιαστικά προσπαθεί να ενοποιήσει τις διάφορες άδειες ΑΠ, οι οποίες περιέχουν στοιχεία Copyleft, όπως η Free Documentation License. Η ροή δικαιωμάτων του παραγώγου έργου παρουσιάζεται στο ακόλουθο διάγραμμα (**σχήμα VII**):

Πριν κλείσουμε το πρώτο αυτό μέρος του άρθρου, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο βασικός πυρήνας των αδειών Creative Commons δεν σημαίνει ότι υπάρχει ένας ελάχιστος κοινός παρονομαστής σε όλες τις άδειες. Αυτό συμβαίνει γιατί μεταβλητά στοιχεία όπως το *Μη Εμπορική Χρήση* ή το *Παρόμοια Διανομή* εισάγουν περιορισμούς περαιτέρω της βασικής δομής της άδειας (Dusollier, 2006· Elkin-Koren, 2005· Elkin-Koren, 2006). Η πιο ελεύθερη άδεια Creative Commons θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η Αναφορά ενώ η πιο περιοριστική η *Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Όχι Παράγωγα έργα*. Στον ακόλουθο πίνακα (**σχήμα VIII**) παρουσιάζουμε τις διάφορες εκδοχές αδειών Creative Commons με τη μορφή δέντρου αποφάσεων, με τις πιο ελεύθερες άδειες στο αριστερό τμήμα του πίνακα και τις πιο δεσμευτικές στο δεξί. Στο επόμενο δεύτερο μέρος της μελέτης παρουσιάζονται διάφορες χαρακτηριστικές περιπτώσεις και δυνατότητες εφαρμογής των αδειών Creative Commons σε περιπτώσεις ανοιχτών αποθετηρίων και βιβλιοθηκών.

3. Μέρος Δεύτερο: Ψηφιακές Βιβλιοθήκες Ανοιχτής Πρόσβασης και Ανοιχτά Αποθετήρια

Στο μέρος αυτό παρουσιάζουμε μια σειρά από εφαρμογές ανοιχτών αδειών σε σχέση με συμμετοχικές τεχνολογίες. Σκοπός μας είναι να παρουσιάσουμε πως οι τεχνολογικές και νομικές υποδομές μπορούν να συνδυαστούν, προκειμένου να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζουμε περιπτώσεις πιθανών εφαρμογών των αδειών και του τρόπου με τον οποίο διαρθρώνονται δύο ξεχωριστές ροές: δικαιωμάτων και έργων. Η ανάλυση αυτή μας επιτρέπει μια πρώτη παρουσίαση του τεχνονομικού πλαισίου, στο οποίο μπορούν να λειτουργήσουν κάποιες τεχνολογίες και αποτελούν το πρώτο βήμα προς μια ολιστική διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας σε ανοιχτά περιβάλλοντα.

Πριν προχωρήσουμε σε διερεύνηση των επιδράσεων του Web 2.0 στη διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας από μια βιβλιοθήκη, είναι σημαντικό να προσεγγίσουμε το ζήτημα της διαχείρισης των ανοιχτών αποθετηρίων και των ψηφιακών βιβλιοθηκών ανοιχτής πρόσβασης. Και στις δύο περιπτώσεις είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τον τρόπο λειτουργίας τόσο των τεχνικών όσο και των νομικών υποδομών που επιτρέπουν τις σχετικές ροές δικαιωμάτων και περιεχομένου.

Είναι επίσης σημαντικό να επιχειρήσουμε μια αναλυτική, εννοιολογική διαφοροποίηση ανάμεσα σε *ανοιχτά αποθετήρια* και *ψηφιακές βιβλιοθήκες ανοιχτού περιεχομένου*, έννοιες που είναι συναφείς, αλλά δεν ταυτίζονται απαραίτητα. Τα αποθετήρια ανοιχτού περιεχομένου επιτρέπουν την κατάθεση υλικού απευθείας από τους χρήστες με ποικίλους συμβατικούς όρους, ενώ οι ψηφιακές

βιβλιοθήκες συχνά περιέχουν μεγάλο εύρος διαφορετικού υλικού (π.χ. αρχαιακό υλικό ή περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης), το οποίο είτε έχει ψηφιοποιηθεί είτε έχει αποκτηθεί από τη βιβλιοθήκη. Η βασική κατά συνέπεια διαφορά μεταξύ των δύο βρίσκεται στον τρόπο απόκτησης του υλικού που διαθέτουν στους πιθανούς χρήστες των σχετικών τους υπηρεσιών. Πολύ συχνά ένα ανοιχτό αποθετήριο είναι μέρος μιας ανοιχτής ψηφιακής βιβλιοθήκης. Ωστόσο ο λόγος για τον οποίο είναι σημαντικό να διαφοροποιηθούν τα δύο στην παρούσα μελέτη είναι για να δείξουμε τις συνέπειες που έχουν οι πιθανές διαφορές στη ροή περιεχομένου και δικαιωμάτων για τις πολιτικές διαχείρισής τους.

3.1 Θέματα τεχνολογικής υποδομής

Σε σχέση με την απαραίτητη τεχνολογική υποδομή, στην περίπτωση των βιβλιοθηκών ανοιχτής πρόσβασης βασικός στόχος είναι να προσφέρεται η απαραίτητη πρόσβαση στο σχετικό υλικό στον χρήστη και όχι να υπάρχουν οποιεσδήποτε πλατφόρμες υποβολής του έργου. Η όποια ψηφιοποίηση ή απόκτηση του ψηφιακού περιεχομένου έχει γίνει πριν τη διάθεσή του στο κοινό (ασύγχρονη συνεισφορά υλικού), ενώ στην περίπτωση που υπάρχει διαρκής διαδικασία ψηφιοποίησης ή απόκτησης των σχετικών περιοδικών ανοιχτού περιεχομένου, αυτό γίνεται με εσωτερικές διαδικασίες της βιβλιοθήκης και χωρίς να αφορά τον τελικό χρήστη.

Αντίθετα στην περίπτωση των ανοιχτών αποθετηρίων το υλικό παρέχεται διαρκώς από τον τελικό χρήστη και κατά συνέπεια είναι απαραίτητο να υπάρχουν οι σχετικές υποδομές που να επιτρέπουν την κατάθεση του υλικού από τον χρήστη και μια σειρά από οδηγίες που να διασφαλίζουν ότι η όποια κατάθεση γίνεται σύμφωνα με τις απαραίτητες τεχνικές (π.χ. format του έργου) και νομικές (π.χ. κατάλληλη άδεια) διαδικασίες. Επιπλέον από τεχνικής πλευράς το υλικό είναι απαραίτητο να διατίθεται τουλάχιστον κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο διατίθεται στον τελικό χρήστη στην περίπτωση των βιβλιοθηκών ανοιχτού περιεχομένου. Ακριβώς επειδή το τμήμα της διάθεσης είναι κοινό τόσο στις βιβλιοθήκες όσο και στα αποθετήρια ανοιχτού περιεχομένου, είναι συχνό το φαινόμενο μια ανοιχτή βιβλιοθήκη να χρησιμοποιεί μια κοινή με το ανοιχτό της αποθετήριο τεχνολογία για τη διάθεση του περιεχομένου και να έχει και μια επιπλέον πλατφόρμα διαθέσιμη για την κατάθεσή του σχετικού υλικού.

3.2 Θέματα Νομικών Υποδομών (Πολιτικές, Πρωτόκολλα και Άδειες)

Σε σχέση με τις νομικές υποδομές που υποστηρίζουν τόσο τις ανοιχτές βιβλιοθήκες όσο και τα ανοιχτά αποθετήρια, συχνά παρατηρούμε ότι δεν βρίσκονται στο ίδιο ποιοτικό επίπεδο με τις τεχνικές υποδομές. Και πάλι υπάρχει ανάγκη να διαφοροποιήσουμε τις *πολιτικές πρόσβασης*, τα *πρωτόκολλα συνεισφοράς και διάθεσης περιεχομένου* και τις *άδειες* με τις οποίες υπάρχει συνεισφορά, αλλά και διάθεση υλικού. Επίσης είναι σημαντικό να δούμε γενικότερα την όλη διαδικασία αναλυόμενη σε δύο στάδια, αυτό της συνεισφοράς και εκείνο της διάθεσης του περιεχομένου.

Οι *πολιτικές πρόσβασης* περιγράφουν τη γενικότερη φιλοσοφία ενός ανοιχτού αποθετηρίου ή βιβλιοθήκης. Συνήθως επαναλαμβάνουν κάποια από τις διακηρύξεις των BBB και κυμαίνονται από την πλήρη ελεύθερη πρόσβαση που επιτρέπει και τη δημιουργία παραγώγων έργων, μέχρι την απλή ανοιχτή πρόσβαση που επιτρέπει απλώς αναπαραγωγή των σχετικών έργων. Οι πολιτικές πρόσβασης είναι γενικά νομικά κείμενα που εκφράζουν τη δέσμευση ενός συγκεκριμένου οργανισμού να προσφέρει ανοιχτό περιεχόμενο. Ωστόσο δεν προσδιορίζει τους συγκεκριμένους όρους με τους οποίους διατίθεται το σχετικό υλικό. Οι όροι *συνεισφοράς και διάθεσης του περιεχομένου* ισχύουν μόνο στο επίπεδο της άδειας. Κατά συνέπεια, μολονότι είναι δυνατόν να έχουμε βιβλιοθήκες και αποθετήρια ανοιχτού περιεχομένου, επειδή έχουν υιοθετήσει κάποια από τις σχετικές υποδομές, αυτό δεν σημαίνει ότι όλο το υλικό που διαθέτουν είναι προσβάσιμο στο κοινό ή ότι μόνο μια κατηγορία αδειών χρησιμοποιείται. Προκειμένου να προσδιορίσουμε πόσο «ανοιχτό» είναι ένα ανοιχτό αποθετήριο ή βιβλιοθήκη θα πρέπει να ανατρέξουμε στις άδειες με τις

οποιές διατίθεται το σχετικό περιεχόμενο.

Τα *πρωτόκολλα συνεισφοράς και διάθεσης περιεχομένου* ουσιαστικά περιγράφουν τα βήματα τα οποία αναλαμβάνουν είτε ο χρήστης είτε το προσωπικό της βιβλιοθήκης, προκειμένου να συνεισφέρουν υλικό στη συλλογή ή να το χρησιμοποιήσουν ως τελικοί χρήστες. Και τα κείμενα αυτά δεν έχουν το δεσμευτικό χαρακτήρα μιας άδειας, αλλά προσδιορίζουν εσωτερικές διαδικασίες και κατά τον τρόπο αυτό έχουν εσωτερικό κανονιστικό (αλλά όχι νομικά δεσμευτικό) χαρακτήρα. Για παράδειγμα μπορεί να προσδιορίζουν τα είδη των αδειών και τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει ο χρήστης για να συνεισφέρει την εργασία του στη σχετική συλλογή. Πολλά από τα πρωτόκολλα συχνά βρίσκονται στις ιστοσελίδες συχνών ερωτήσεων που περιγράφουν τον τρόπο χρήσης των υπηρεσιών των βιβλιοθηκών και των αποθετηρίων.

Τέλος οι *άδειες* είναι εκείνες που προσδιορίζουν με νομικά δεσμευτικό τρόπο πως θα συνεισφέρεται και θα χρησιμοποιείται το σχετικό υλικό. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι οι περισσότερες άδειες ανοιχτού περιεχομένου καλύπτουν τόσο το τμήμα της συνεισφοράς όσο και αυτό της διάθεσης. Για παράδειγμα η άδεια CC_BY_SA_NC προσδιορίζει ότι ο δικαιούχος παρέχει δικαιώματα στον χρήστη και από τη στιγμή που η άδεια συνοδεύει το έργο, το μόνο που χρειάζεται να κάνει ο χρήστης είναι να αποδεχτεί τους όρους της, προκειμένου να χρησιμοποιήσει το έργο. Για το λόγο αυτό πολλά ανοιχτά αποθετήρια απλώς προσδιορίζουν την άδεια (ή τα είδη των αδειών) με τα οποία το έργο μπορεί να «ανέβει» στη σχετική συλλογή (π.χ. CC_BY_SA_NC) και στη συνέχεια απλώς διασφαλίζουν ότι ο χρήστης είναι γνώστης των όρων της. Στο σενάριο αυτό τα πρωτόκολλα συνεισφοράς και διάθεσης είναι εξαιρετικά σημαντικά, επειδή εξασφαλίζουν ότι η διαδικασία έχει τηρηθεί και ότι οι σωστές άδειες έχουν χρησιμοποιηθεί. Το ανοιχτό αποθετήριο στην περίπτωση αυτή δεν αποκτά ποτέ πνευματική ιδιοκτησία επί των έργων. Η όποια έννομη σχέση υπάρχει απευθείας ανάμεσα στον δημιουργό και στον χρήστη.

Ένα εναλλακτικό σενάριο είναι εκείνο στο οποίο ο δημιουργός εκχωρεί κάποια δικαιώματα στη βιβλιοθήκη ή μια περιορισμένη άδεια χρήσης και στη συνέχεια η βιβλιοθήκη/αποθετήριο διαθέτει το έργο στον χρήστη. Αυτό συμβαίνει συνήθως στις περιπτώσεις όπου ο χρήστης δεν διαθέτει το έργο στο κοινό με μια ανοιχτή άδεια, αλλά απλώς το καταθέτει στο αποθετήριο και επιθυμεί κάποια από τα στοιχεία του να είναι διαθέσιμα στο κοινό. Επίσης συμβαίνει στην περίπτωση όπου το έργο γίνεται ελεύθερα διαθέσιμο στο κοινό μόνο ύστερα από συγκεκριμένη χρονική περίοδο (π.χ. έξι μήνες) από το χρόνο δημοσίευσής του. Στις περιπτώσεις αυτές το αποθετήριο δεσμεύεται αρχικά από μια συγκεκριμένη άδεια χρήσης, η οποία ενεργοποιεί την άδεια ανοιχτού περιεχομένου (απευθείας από τον δημιουργό στον χρήστη) μετά από συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Στην περίπτωση των ανοιχτών βιβλιοθηκών σε σχέση με τα περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης, αυτά συνήθως συνοδεύονται από άδειες που περιγράφουν τους όρους χρήσης τους. Συχνά τα περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης χρησιμοποιούν περισσότερες από μια άδειες και για το λόγο αυτό είναι χρήσιμο να εξετάζεται η αδειοδότηση στο επίπεδο του άρθρου και όχι του περιοδικού. Σε σχέση με το αρχικό υλικό που έχει ψηφιοποιηθεί από τη βιβλιοθήκη και διατίθεται μέσω των υπηρεσιών της, τα πνευματικά δικαιώματα συνήθως ανήκουν εξ αρχής στη βιβλιοθήκη και κατά συνέπεια η βιβλιοθήκη δεν έχει περιορισμούς σχετικά με τους όρους διάθεσης των σχετικών έργων.

Μολονότι η ανωτέρω διαφοροποίηση ανάμεσα σε πολιτικές, πρωτόκολλα και άδειες εκφράζει τη διαβάθμιση των ρυθμιστικών μέσων για τη συνεισφορά και διάθεση του σχετικού περιεχομένου, στην πράξη οι διαφοροποιήσεις αυτές συχνά αγνοούνται. Είναι πολύ συνηθισμένο να υπάρχουν πολιτικές ανοιχτής πρόσβασης και κάποιες διάσπαρτες άδειες διάθεσης ή πρωτόκολλα συνεισφοράς και διάθεσης, αλλά είναι σπάνιο να υπάρχει ένας οργανωμένος συνδυασμός τους. Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω της σύγχυσης ανάμεσα σε άδειες και πολιτικές ανοιχτής πρόσβασης, αλλά και για το λόγο ότι ένα μέρος του υλικού που έχουν στη διάθεσή τους βιβλιοθήκες και αποθετήρια ανοιχτού περιεχομένου δεν είναι εκκαθαρισμένο, δηλαδή δεν υπάρχει σαφήνεια σχετικά με τις δυνατότητες διάθεσής του. Επίσης ενώ οι πολιτικές ανοιχτής πρόσβασης

προσφέρουν μια αρκετά απλή εκδοχή των τρόπων διάθεσης των έργων, εξαιτίας της φύσης τους οι άδειες συχνά περιέχουν πιο περίπλοκους ή δυσνόητους όρους και κατά συνέπεια η επιλογή και πρότασή τους στους χρήστες δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει χωρίς την απαραίτητη εξειδικευμένη γνώση.

Ένα δεύτερο ενδιαφέρον φαινόμενο σχετίζεται με την τεχνική υποδομή που διασφαλίζει την ανοιχτή πρόσβαση και το πώς συμπλέκεται με τις άδειες με τις οποίες διατίθεται το σχετικό υλικό. Ακόμη και όταν οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου με τις οποίες διατίθεται το υλικό επιτρέπουν όχι μόνο την αντιγραφή του έργου, αλλά και τη δημιουργία παραγώγων έργων (π.χ. CC_BY_SA_NC) η τεχνική υποδομή το καθιστά αδύνατον (π.χ. τα έγγραφα είναι σε προστατευόμενο Portable Document Format) ή δεν προσφέρει την υποδομή για τη συνεργασία μεταξύ των χρηστών. Αυτό έχει ως συνέπεια, ανεξαρτήτως των επιλεγόμενων αδειών, στην πραγματικότητα τα έργα να διατίθενται δωρεάν μόνο για αντιγραφή, εφόσον δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για κερδοσκοπικούς σκοπούς και υπάρχει σεβασμός των ηθικών δικαιωμάτων του δημιουργού. Αυτοί οι όροι εκφράζονται κυρίως με την άδεια CC_BY_NC_ND, η οποία δεν είναι η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι οι ψηφιακές βιβλιοθήκες και τα αποθετήρια θα πρέπει να στραφούν σε πιο περιοριστικές μορφές αδειοδότησης. Αντιθέτως σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρξει σχεδιασμός των σχετικών τεχνικών υποδομών, ώστε να επιτρέπεται η διάδραση μεταξύ των χρηστών και η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που οι πλέον «ελεύθερες» άδειες ανοιχτού περιεχομένου προσφέρουν.

Οι εφαρμογές Παγκόσμιου Ιστού 2.0 μας δίνουν μια εικόνα του είδους των υπηρεσιών που μπορούμε να περιμένουμε ότι υποστηρίζουν οι βιβλιοθήκες και ποιες είναι οι πλέον κατάλληλες άδειες σε ένα τέτοιο περιβάλλον.

4. Μέρος Τρίτο: Υπηρεσίες Web 2.0 και Άδειες Ανοιχτού Περιεχομένου

Στο τμήμα αυτό της μελέτης παρουσιάζονται επιγραμματικά οι ροές περιεχομένου και δικαιωμάτων σε πέντε τύπους εφαρμογών Web 2.0 και γίνεται μια πρώτη σκιαγράφηση του ρόλου που καλείται να διαδραματίσει η βιβλιοθήκη σε ένα τέτοιο περιβάλλον. Οι εφαρμογές αυτές είναι (α) Ιστολόγια (β) Flickr/YouTube (γ) Facebook. (δ) cc-mixer/wikitravel. Σε καθεμία από τις περιπτώσεις αυτές παρατηρούμε διαφορετικές χρήσεις και προβλήματα με κοινό παρονομαστή την αυξημένη αναπαραγωγή και μεταποίηση υλικού από μη ελεγχόμενους χρήστες.

4.1 Υπηρεσίες Ιστολογίων

Στην περίπτωση των ιστολογίων δεν έχουμε τόσο την αποθήκευση περιεχομένου, όπως συμβαίνει στα αποθετήρια, όσο την παρουσίαση, διασύνδεση και ταξινόμηση υλικού από διαφορετικές πηγές. Επίσης η διαχείριση του υλικού πραγματοποιείται από το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για το ιστολόγιο και όχι αυτόματα από τους χρήστες. Τέλος οι χρήστες (οι οποίοι συχνά είναι επίσης δημιουργοί ιστολογίων) συνεισφέρουν σχόλια και κάποιες φορές διασυνδέουν υλικό στο σχετικό χώρο του ιστολογίου.

Μπορούμε να δούμε δύο σενάρια στα οποία τα ιστολόγια είναι σχετικά για μια βιβλιοθήκη. Η πρώτη περίπτωση είναι εκείνη στην οποία η διαχείριση του ιστολογίου πραγματοποιείται από μέλη του προσωπικού της βιβλιοθήκης. Η δεύτερη εκείνη στην οποία η βιβλιοθήκη παρέχει υπηρεσίες ιστολογίου στους χρήστες της.

Στην πρώτη περίπτωση το βασικό πρόβλημα που δημιουργείται για τον υπεύθυνο βιβλιοθηκονόμο σχετίζεται με τη δυνατότητα να συμπεριλαμβάνει υλικό από μια σειρά από (κυρίως) διαδικτυακές πηγές ή να διασυνδέει με αυτό. Κατά συνέπεια δημιουργούνται προβλήματα που σχετίζονται με τις εξαιρέσεις του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας ή με τη σχετική ερμηνεία του νόμου για τη χρήση υπερσυνδέσμων για τη διασύνδεση με το σχετικό υλικό. Η λεπτομερής διερεύνηση αυτών των θεμάτων δεν σχετίζεται με το θέμα της αδειοδότησης και κατά συνέπεια είναι εκτός του

εύρους των θεμάτων που καλύπτει το παρόν άρθρο. Πρέπει ωστόσο να αναφέρουμε τη θεμελιώδη διαφορά του υλικού του ιστολογίου από εκείνο ενός ανοιχτού αποθετηρίου ή βιβλιοθήκης. Στην πρώτη περίπτωση ο διαχειριστής του ιστολογίου έχει να αντιμετωπίσει ένα εύρος υλικού, για τα πνευματικά δικαιώματα του οποίου μπορεί μόνο να στηριχτεί στις πληροφορίες που ο αρχικός του δημιουργός προσφέρει και το οποίο θα πρέπει να διασφαλίσει ότι παρουσιάζει μόνο εφόσον έχει εξασφαλίσει τη σχετική άδεια ή εφόσον το χρησιμοποιεί μέσα στα όρια εκείνα που επιτρέπει ο νόμος. Ενώ λοιπόν στην περίπτωση των ανοιχτών βιβλιοθηκών και αποθετηρίων στόχος είναι να οργανωθεί η ροή των δικαιωμάτων με ενεργητικά μέσα από τον δημιουργό στον χρήστη με τη χρήση αδειών ανοιχτού περιεχομένου μεσολάβησης της βιβλιοθήκης ως μορφής αποθετηρίου, στην περίπτωση των ιστολογίων ο ρόλος του διαχειριστή του ιστολογίου είναι πολύ πιο παθητικός και αποστασιοποιημένος. Συνήθως δεν διατηρεί το έργο στο δικό του δικτυακό τόπο, αλλά διασυνδέει με το υλικό αυτό. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να παρέμβει στην αδειοδότηση του σχετικού υλικού προτείνοντας στον δημιουργό άδειες, ούτε να αδειοδοτήσει το περιεχόμενο με το οποίο γίνεται η διασύνδεση, καθώς ποτέ δεν αποκτά οποιαδήποτε νομική σύνδεση με αυτό. Για το λόγο αυτό στόχος σε ένα ιστολόγιο είναι κυρίως ο περιορισμός της ευθύνης του διαχειριστή του από την παροχή αναφορών σε άλλα έργα, ενώ στα ανοιχτά αποθετήρια και βιβλιοθήκες στόχος είναι η παροχή των σχετικών αδειών από τη διάθεση του ίδιου του περιεχομένου.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, ένα ιστολόγιο έστω και ως έργο αναφοράς αποτελεί το ίδιο ένα πρωτότυπο έργο και κατά συνέπεια προστατεύεται και αυτό από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να υπάρχει κάποια άδεια χρήσης του περιεχομένου του ιστολογίου. Οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου και μάλιστα οι πλέον ελεύθερες (π.χ. CC_BY) είναι οι πιο κατάλληλες για τη διάθεση του σχετικού περιεχομένου. Αυτό συμβαίνει επειδή ο δημιουργός ενός ιστολογίου επιθυμεί να επιτύχει τη μεγαλύτερη δυνατή έκθεση και διάδοση του έργου του. Αυτό συμβαίνει συχνά με την παράθεση αποσπασμάτων ή τη διασύνδεση του ιστολογίου από άλλα ιστολόγια. Επειδή ο κάθε διαχειριστής ιστολογίου έχει κίνητρο να διασυνδέει με εκείνο το υλικό που εμφανίζει όχι μόνο το μεγαλύτερο ενδιαφέρον από πλευράς περιεχομένου αλλά και τα λιγότερα νομικά προβλήματα, είναι επόμενο οι άδειες που έχουν τους λιγότερους περιορισμούς χρήσης να συνεισφέρουν κατά το μεγαλύτερο δυνατό τρόπο στη διάδοση του υλικού του ιστολογίου και άρα να αυξάνουν την επισκεψιμότητα και αξία του. Το στοιχείο SA των αδειών Creative Commons απαντάται πολύ συχνά στα ιστολόγια. Στην πραγματικότητα όμως δεν προσφέρει ιδιαίτερη αξία στο ιστολόγιο, αφού ο δημιουργός δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερω να προσφέρει κάποιους περιορισμούς στη χρήση των παραγώγων έργων. Επιπλέον μπορεί να δημιουργήσει ασυμβατότητες με άλλες άδειες Creative Commons (που δεν έχουν τα ίδια στοιχεία άδειας) ή με άλλες ανοιχτές άδειες και για το λόγο αυτό θα πρέπει να αποφεύγεται. Αντίθετα το στοιχείο της μη κερδοσκοπικής χρήσης του έργου που απαντάται σε αρκετά ιστολόγια έχει κάποιους λόγους να χρησιμοποιείται. Όταν το ιστολόγιο δεν έχει απλό χαρακτήρα αναφοράς, αλλά περιέχει κείμενα και εικόνες που έχουν δημιουργηθεί από τον δημιουργό, συχνά μπορεί να οδηγήσουν στη δημοσίευση του υλικού ή μιας εκδοχής του με πιο παραδοσιακές μεθόδους. Στην περίπτωση αυτή είναι συχνά αναγκαίο να υπάρχει πρόβλεψη στην άδεια, ώστε το έργο να μην είναι εκμεταλλεύσιμο από κάποιον άλλον πέρα από τον δημιουργό.

Οι ροές περιεχομένου και δικαιωμάτων στο τμήμα των ιστολογίων που περιέχει σχόλια μοιάζουν αρκετά με αυτές των ανοιχτών αποθετηρίων, μολονότι το μέγεθος και η αξία του συνεισφερομένου περιεχομένου δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτές μιας επιστημονικής εργασίας, που είναι το σύννηδες περιεχόμενο των ανοιχτών αποθετηρίων. Και εδώ ωστόσο ο διαχειριστής του ιστολογίου θα πρέπει να διευθετήσει το θέμα των δικαιωμάτων επί των σχολίων που παρέχονται στο ιστολόγιο, καθένα από τα οποία είναι ένα έργο που προστατεύεται από το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Επειδή ακριβώς οι συνεισφορές και η αξία των έργων που συνιστούν είναι μικρές, δεν υπάρχει λόγος σε κάθε σχόλιο ξεχωριστά ο διαχειριστής του ιστολογίου να ζητά την εκχώρηση των όποιων δικαιωμάτων σε αυτόν. Αντιθέτως ο διαχειριστής του ιστολογίου έχει λόγους να ζητά την παράθεση όλων των σχολίων με άδειες ανοιχτού περιεχομένου και μάλιστα άδειες στην πιο ελεύθερή τους μορφή (π.χ. CC_BY). Αυτό συμβαίνει επειδή συχνά οι χρήστες

παραθέτουν (και άρα αντιγράφουν) τα σχόλια των άλλων χρηστών στη διάρκεια μιας συζήτησης και άρα πρέπει να μπορούν να κάνουν τις σχετικές δραστηριότητες νόμιμα.

Μολονότι η ύπαρξη πολιτικής πρόσβασης είναι μάλλον υπερβολική για ένα οποιοδήποτε ιστολόγιο, είναι απαραίτητο να υπάρχουν άδειες και αν όχι πρωτόκολλα, τουλάχιστον κάποιοι βασικοί κανόνες σχετικά με τη συνεισφορά και διάθεση των σχολίων. Το πλέον σύνηθες είναι οι σχετικοί κανόνες να υπάρχουν με τη μορφή ενός κειμένου στην αρχική σελίδα του ιστολογίου και οι οποίοι να καθορίζουν τις άδειες για τρεις κατηγορίες έργων:

(α) το περιεχόμενο που δημιουργείται από τον διαχειριστή του ιστολογίου (συνήθως με κάποια μορφή άδειας ανοιχτού περιεχομένου απαγορεύοντας εμπορικές χρήσεις),

(β) το περιεχόμενο που δημιουργείται από τους χρήστες (συνήθως με τις πλέον ελεύθερες άδειες ανοιχτού περιεχομένου) και

(γ) περιεχόμενο από τρίτες πηγές (συνήθως με τη ρητή διατύπωση ότι ο,τιδήποτε δεν είναι ρητά αδειοδοτημένο με άδειες ανοιχτού περιεχομένου έχει πλήρη πνευματικά δικαιώματα).

Πριν κλείσουμε την ανάλυση των ιστολογίων θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στην περίπτωση που μια βιβλιοθήκη δεν διαχειρίζεται η ίδια τα ιστολόγια, αλλά απλώς προσφέρει τις σχετικές υπηρεσίες στους χρήστες, θα πρέπει να φροντίζει να τους αναφέρει όλες τις ανωτέρω πληροφορίες, ώστε να είναι σε θέση να τα χρησιμοποιούν με το μικρότερο δυνατό κίνδυνο παραβίασης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

4.2 Flickr (www.flickr.com)/YouTube (www.youtube.com)

Οι υπηρεσίες αυτής της κατηγορίας είναι αρκετά διαφορετικές από αυτές των ιστολογίων κυρίως επειδή δεν έχουν ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών αναφοράς, δεν είναι βασισμένες σε κείμενο και μπορούν να ενσωματωθούν σε άλλες υπηρεσίες ή εφαρμογές (π.χ. φωτογραφίες ή οπτικοακουστικό υλικό σε ιστοσελίδες, ιστολόγια). Η έμφαση εδώ έγκειται στους όρους με τους οποίους γίνεται η συλλογή του υλικού (π.χ. λήψη φωτογραφίας ή video) ή η διάθεσή του (με ποιες άδειες). Μολονότι οι σχετικές υπηρεσίες κυρίως χρησιμοποιούνται από μουσεία ή αρχεία, είναι δυνατόν να ενδιαφέρει και τις βιβλιοθήκες είτε ως παραγωγούς είτε ως χρήστες του σχετικού υλικού.

Είναι αμφίβολο κατά πόσο η βιβλιοθήκη θα παράγει η ίδια φωτογραφικό ή οπτικοακουστικό υλικό, είναι ωστόσο πιθανόν να χρειάζεται να διαθέσει υλικό από παραδόσεις ή από διάφορες εκδηλώσεις, πληροφορίες τις οποίες μπορεί να διαθέτει στο ιστολόγιο της. Σε κάθε περίπτωση είναι καλό εφόσον επιθυμεί το σχετικό υλικό να είναι διαθέσιμο με όρους ανοιχτής πρόσβασης, να έχει θεσμοθετήσει κάποια πρωτόκολλα ανοιχτής πρόσβασης για τα μέλη π.χ. του ακαδημαϊκού προσωπικού που διαθέτουν τις παραδόσεις τους μέσω του YouTube. Στις περιπτώσεις αυτές το υλικό δεν παραμένει απαραίτητα στους διακομιστές της βιβλιοθήκης, αλλά βρίσκεται σε αυτούς της YouTube. Εφόσον λοιπόν η βιβλιοθήκη δεν ελέγχει τη διαδικασία κατάθεσης ή χρήσης του υλικού, πρέπει να φροντίσει οι όροι των αδειών με τις οποίες διατίθεται το σχετικό υλικό να είναι εξαιρετικά ευκρινείς για τους χρήστες του. Επίσης θα πρέπει να έχει φροντίσει να υπάρχει η συναίνεση του προσώπου που βιντεοσκοπείται ώστε το σχετικό υλικό να διατίθεται με άδειες ανοιχτού περιεχομένου. Η πλέον κατάλληλη άδεια για τις περιπτώσεις αυτές είναι η CC_BY_NC_SA ή η CC_BY_ND_NC, ανάλογα με το αν είναι επιθυμητή η δημιουργία παραγώγων έργων ή όχι.

Στην περίπτωση που η βιβλιοθήκη εμφανίζεται ως χρήστης του σχετικού υλικού εμφανίζονται προβλήματα ευθύνης όμοια με εκείνα που είδαμε παραπάνω στην περίπτωση των ιστολογίων. Η διαφορά είναι ότι στην περίπτωση του YouTube/Flickr δεν έχουμε απλώς την παράθεση υπερσυνδέσμων, αλλά του ίδιου του υλικού, έστω και αν αυτό βρίσκεται σε διακομιστές εκτός του ελέγχου της βιβλιοθήκης. Η κατάσταση αυτή που μοιάζει με την περίπτωση του deep linking (διασύνδεση απευθείας με το πλήρες περιεχόμενο και όχι μόνο με τον υπερσύνδεσμο να εμφανίζεται στη σελίδα αναφοράς) επιτείνει την όποια ευθύνη και κατά συνέπεια απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή από τη βιβλιοθήκη και απαραίτητα τη δημιουργία πρωτοκόλλων χρήσης του

σχετικού υλικού. Το βασικό χαρακτηριστικό μιας τέτοιας πολιτικής θα πρέπει να είναι η διασφάλιση ότι το σχετικό υλικό διατίθεται με άδειες ανοιχτού περιεχομένου ή να έχει διασφαλισθεί η άδεια από τον δημιουργό.

Τέλος στην περίπτωση που η βιβλιοθήκη αποφασίσει να συστήσει κάποια ομάδα ενδιαφέροντος στο YouTube ή στο Flickr, θα ήταν χρήσιμο να έχει αντίστοιχους με τους προαναφερθέντες κανόνες συμμετοχής, διασφαλίζοντας ότι τα έργα που μπορούν να βρεθούν σε αυτή την ομάδα αδειοδοτούνται με άδειες ανοιχτού περιεχομένου. Εδώ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάποιο σημείωμα αντίστοιχο με αυτό που αναφέρθηκε στην περίπτωση του ιστολογίου, καθορίζοντας ότι μόνο έργα για τα οποία οι άδειες είναι ανοιχτού περιεχομένου μπορούν να περιληφτούν στη σχετική ομάδα, είτε έχουν δημιουργηθεί από την ίδια τη βιβλιοθήκη είτε από άλλα μέλη της ομάδας.

3.3 Facebook

Η περίπτωση του Facebook (www.facebook.com) είναι ίσως η λιγότερο ενδιαφέρουσα αυτή τη στιγμή για τις βιβλιοθήκες, με δεδομένο ότι μπορεί να λειτουργήσει μόνο υπό τη μορφή της σύστασης ομάδων ενδιαφέροντος για την προώθηση κάποιων εκδηλώσεων ή για τη συζήτηση μεταξύ των μελών της ομάδας. Αφού αναφερόμαστε σε περιβάλλον στο οποίο είναι δυνατόν οι χρήστες επίσης να συνεισφέρουν με εικόνες και κείμενο, ισχύουν και πάλι τα όσα είχαμε αναφέρει στην περίπτωση των ιστολογίων. Απαιτείται δηλαδή να υπάρχει ένα ευκρινές σημείωμα, το οποίο να αναφέρει ότι όποιο υλικό φιλοξενείται από τη σχετική ομάδα ενδιαφέροντος θα διατίθεται με άδειες ανοιχτού περιεχομένου. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι από τη στιγμή που κάποιος αποφασίσει να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες του Facebook σύμφωνα με τη συμφωνία παροχής υπηρεσιών την οποία συνάπτει, υποχρεούται να παραχωρήσει στο Facebook μια μη αποκλειστική άδεια που επιτρέπει στο τελευταίο να ασκεί όλα τα οικονομικά δικαιώματα επί του έργου. Η σύμβαση αυτή έχει διάρκεια όση η συμμετοχή του χρήστη στην υπηρεσία. Ωστόσο ακόμη και μετά τη λήξη της εγγραφής στη σχετική υπηρεσία, το Facebook διατηρεί το δικαίωμα να κρατήσει στα αρχεία του το σχετικό περιεχόμενο. Κατά συνέπεια μια άδεια ανοιχτού περιεχομένου, έστω και η πιο περιοριστική όπως η CC_BY_ND_NC, κρίνεται ότι μάλλον είναι συμβατή με τους όρους της σύμβασης παροχής υπηρεσιών του Facebook και τον τρόπο χρήσης της σχετικής υπηρεσίας.

3.4 CC-Mixer (ccmixter.org) / [wikitravel](http://wikitravel.org) (wikitravel.org)

Πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν υπηρεσίες συλλογικής αποθήκευσης, δημιουργίας και καταλογογράφησης περιεχομένου στο διαδίκτυο, οι οποίες μας δίνουν μια πρώτη εικόνα για το ποιο είναι ενδεχομένως το επόμενο στάδιο στην εξέλιξη των ανοικτών αποθετηρίων. Σε αυτό το τμήμα της μελέτης μας θα αναφερθούμε συγκεκριμένα σε δύο τέτοιες υπηρεσίες Web 2.0 ([cc-mixer](http://ccmixter.org)/[wikitravel](http://wikitravel.org)) οι οποίες παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το θέμα μας. Και στις δύο περιπτώσεις θα ανιχνεύσουμε τις ροές δικαιωμάτων και περιεχομένου, προκειμένου να βγάλουμε τα πρώτα συμπεράσματα αναφορικά με το σχεδιασμό και την παροχή αναλόγων υπηρεσιών. Μολονότι οι δύο υπηρεσίες εμφανίζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, επίσης εμφανίζουν και σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, οι οποίες οφείλονται κυρίως στη διαφορετική ροή δικαιωμάτων και περιεχομένου αλλά και στη διαφορετική φύση των έργων που δημιουργούνται σε αυτές.

Το cc-mixer είναι μια υπηρεσία που παρέχουν τα Creative Commons στους δημιουργούς μουσικών έργων, προκειμένου να παρουσιάσουν, αποθηκεύσουν, κατατάξουν και αναδημιουργήσουν το έργο τους. Θα πρέπει να σταθούμε σε δύο από τα χαρακτηριστικά της υπηρεσίας cc-mixer, τα οποία μας ενδιαφέρουν στο πλαίσιο μιας έρευνας για τη μετεξέλιξη των ανοικτών αποθετηρίων και βιβλιοθηκών.

Το πρώτο από τα χαρακτηριστικά είναι ότι οι δημιουργοί και οι χρήστες της υπηρεσίας έχουν τη

δυνατότητα να προσθέτουν ετικέτες (tags) τόσο στα δικά τους έργα, όσο και σε αυτά άλλων δημιουργών. Επιπλέον η αναζήτηση μπορεί να γίνει τόσο με βάση τις ετικέτες που συνολικά έχουν καταχωρηθεί στο σύστημα, όσο και με βάση τις επιλογές ενός συγκεκριμένου χρήστη. Το τελευταίο επιτρέπει στον χρήστη να ανακαλύπτει καινούργιο περιεχόμενο όχι μόνο με βάση κάποιες δικές του αναζητήσεις ή την περιήγηση σε θεματικές ενότητες που έχουν δημιουργηθεί από το σύστημα, αλλά με βάση τις προτιμήσεις άλλων χρηστών που ενδεχομένως να μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα. Το φαινόμενο αυτό, ακριβώς επειδή στηρίζεται σε κάποιες μορφές κοινωνικές σχέσεις, είναι γνωστό ως social tagging ή social bookmarking. Είναι εξαιρετικά σημαντικό για τη δυναμική καταλογογράφηση των περιεχομένων μιας συλλογής. Το ενδιαφέρον βρίσκεται στο ότι επιτρέπει τη δυναμική και ενεργητική διαχείριση της συλλογής από τον χρήστη, ενώ ενδεχομένως μεταβάλλει το ρόλο του βιβλιοθηκονόμου, που πρέπει πλέον όχι μόνο να δημιουργεί μορφές καταλογογράφησης, αλλά και να διαχειρίζεται αυτές που δημιουργούνται από τους χρήστες και ενδεχομένως να δημιουργεί συνδέσεις μεταξύ των δύο μορφών καταλογογράφησης.

Το δεύτερο από τα χαρακτηριστικά της υπηρεσίας cc-mixer είναι ότι δεν λειτουργεί ως απλό αποθετήριο περιεχομένου ή ως υπηρεσία παροχής πρόσβασης σε μουσικά αρχεία, αλλά κυρίως ως χώρος στον οποίο ο δημιουργός μπορεί να αναμείξει (ή να διαθέσει προς ανάμειξη) το δικό του υλικό με εκείνο άλλων δημιουργών ή απλώς να αναμείξει υπάρχον υλικό που δεν έχει συνεισφέρει ο ίδιος, για να προκύψει μια νέα δημιουργία. Πρόκειται για βασική διαφοροποίηση από τα υπάρχοντα ανοικτά αποθετήρια που αφορά κυρίως στην τεχνική και όχι στη νομική υποδομή. Μολονότι στα ανοικτά αποθετήρια συχνά έχουμε άδειες που επιτρέπουν τη δημιουργία παραγώγων έργων, είναι σπάνιο να έχουμε τεχνικές υποδομές που να επιτρέπουν τη μείξη τους. Το σημαντικότερο σε μια υπηρεσία που επιτρέπει τη μείξη υλικού όπως το cc-mixer είναι ότι ακριβώς επειδή έχουμε πλήρεις πληροφορίες για το υλικό που συνεισφέρεται στη συλλογή του (στοιχεία για τον δημιουργό, χρόνο δημιουργίας, ετικέτες, κατηγοριοποιήσεις, τεχνικά χαρακτηριστικά) είναι σχετικά εύκολο να γνωρίζουμε τον τρόπο προέλευσης κάθε έργου και κατά συνέπεια να λύσουμε προβλήματα που σχετίζονται με το ηθικό δικαίωμα επί του έργου (π.χ. δικαίωμα πατρότητας) ή ακόμη και να γνωρίζουμε το ποσοστό διαφορετικών έργων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή ενός παραγώγου έργου.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή του όλου θέματος σχετίζεται με τις ροές των δικαιωμάτων σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι οποίες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις ροές περιεχομένου και με τη φύση του έργου. Στην περίπτωση του cc-mixer πολλαπλοί δημιουργοί συνεισφέρουν διακριτά έργα σε ένα κοινό αποθετήριο. Τα έργα αυτά στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία περαιτέρω έργων τα οποία με τη σειρά τους κατατίθενται στο ίδιο αποθετήριο. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του cc-mixer είναι ότι εξαιτίας της φύσης του έργου που κατατίθεται (μουσικά έργα) δεν είναι δυνατόν να έχουμε πολλαπλές διαδοχικές μείξεις του ίδιου έργου ("ρηχό" μοντέλο μείξης). Για παράδειγμα σε έναν ήχο μπάσου μπορεί να γίνουν μόνο πεπερασμένες διαδοχικές προσθήκες και αλλαγές, διαφορετικά θα σταματήσει να έχει διακριτή χροιά ή να είναι ευχάριστος. Αντίθετα το ίδιο έργο μπορεί να χρησιμοποιηθεί πολλές φορές από πολλαπλούς χρήστες προκειμένου να δημιουργηθούν πολλαπλά και διακριτά έργα (ευρύ μοντέλο μείξης). Ο συνδυασμός των δύο αυτών χαρακτηριστικών μας δίνει μια μορφή δημιουργικής παραγωγής που στηρίζεται στις άδειες CC, οι οποίες έχουν το στοιχείο ShareAlike και εμφανίζουν τη μορφή που παρουσιάζεται στο ακόλουθο διάγραμμα **(σχήμα IX)**:

Η περίπτωση της wikitravel μολονότι εμφανίζει κάποια κοινά χαρακτηριστικά με το cc-mixer (κυρίως την έμφαση στη δημιουργία παραγώγων έργων και στη χρήση της ίδιας μορφής αδειών CC_BY_NC_SA), διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο γίνονται οι ροές των συνεισφορών. Το wikitravel είναι ένας δικτυακός τόπος με τη μορφή wiki που περιέχει ταξιδιωτικές πληροφορίες, τις οποίες έχουν ως επί το πλείστον έχουν δημιουργήσει οι χρήστες. Κάθε χρήστης έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να έχει πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες, αλλά και να προβαίνει στις αλλαγές που κρίνει απαραίτητες. Το σύστημα του wikitravel δημιουργεί αυτόματα έναν κατάλογο με τις αλλαγές που έχουν γίνει. Επειδή όμως ο κάθε χρήστης

προκειμένου να κάνει οποιαδήποτε αλλαγή, είναι αναγκαίο να έχει εγγραφεί στη σχετική υπηρεσία, είναι δυνατόν να έχουμε πλήρη εικόνα της συνεισφοράς κάθε χρήστη στην υπηρεσία. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του wikitravel είναι ότι ενώ έχουμε την ίδια μορφή άδειας (CC_BY_NC_SA), επειδή η τεχνολογική υποδομή και το παραγόμενο έργο είναι διαφορετικά, οι ροές των συνεισφορών είναι τελείως διαφορετικές από αυτές του cc-mixer. Στην περίπτωση του wikitravel πολλοί δημιουργοί συνεισφέρουν κατά ομάδες σε ένα ενιαίο έργο (π.χ. το λήμμα για ένα συγκεκριμένο ταξιδιωτικό προορισμό). Μολονότι μπορούμε να ανιχνεύσουμε τεχνικά τις συνεισφορές, για τον τελικό χρήστη του έργου αυτές δεν είναι διακριτές. Παράγεται ένα τελικό έργο, μολονότι είναι δυνατόν να υπάρχουν διακλαδώσεις, οι οποίες ωστόσο πάντα συνδέονται με το αρχικό έργο (π.χ. από ένα λήμμα για την *Αθήνα* δημιουργείται διακλάδωση για τον Παρθενώνα) (ενιαίο μοντέλο παραγωγής). Καθώς οι δημιουργοί κάνουν πολλαπλές διαδοχικές αλλαγές, το έργο βελτιώνεται και σταθεροποιείται (π.χ. περισσότερες πληροφορίες για την Αθήνα) και εμφανίζει βάθος παραγωγής. Κατά τον τρόπο αυτό το έργο φαίνεται να επεκτείνεται διαρκώς μέσα από συγκεντρωμένες και διαδοχικές συνεισφορές. Μια σχηματική παρουσίαση των ροών παραγωγής στο σενάριο αυτό θα είχε την ακόλουθη μορφή (**σχήμα X**):

Αν συγκρίνουμε τις δύο μορφές παραγωγής που προκύπτουν από τις δύο διαφορετικές υπηρεσίες, θα διαπιστώσουμε ότι η διαφοροποίηση δεν επέρχεται ως αποτέλεσμα των διαφορετικών αδειών που υποστηρίζουν την όλη διαδικασία (η ίδια άδεια μπορεί να χρησιμοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις) αλλά με το χαρακτήρα του έργου και του λογισμικού που υποστηρίζει την παραγωγική διαδικασία. Επιπλέον αν συνδυάσουμε τις δύο αυτές εικόνες με την κατανόηση που έχουμε για τη λειτουργία των ανοικτών αποθετηρίων στη σημερινή τους μορφή, θα επιβεβαιώσουμε το ανωτέρω συμπέρασμα: μολονότι ένα ανοιχτό αποθετήριο μπορεί να χρησιμοποιεί την ίδια μορφή συμβάσεων με κάποια υπηρεσία Web 2.0 όπως το cc-mixer ή το wikitravel, είναι εξαιρετικά αμφίβολο ότι θα επιφέρουν τα ίδια αποτελέσματα. Στην περίπτωση του cc-mixer η έμφαση δίδεται στον δημιουργό μέσα από ένα σύστημα βελτίωσης της φήμης του ως αποτέλεσμα είτε των μείξεων που πραγματοποιεί, είτε των ετικετών που παράγει. Στην περίπτωση του wikitravel η έμφαση τίθεται στο ίδιο έργο, ενώ η ταυτότητα των δημιουργών που συνεισφέρουν έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Τέλος στην περίπτωση των ανοικτών αποθετηρίων στη σημερινή τους μορφή η έμφαση βρίσκεται στην παροχή πρόσβασης στη συλλογή χωρίς περαιτέρω υποστήριξη για αναδημιουργία. Το γεγονός ότι καθεμία από τις τρεις περιπτώσεις που αναφέραμε χρησιμοποιεί διαφορετικά μοντέλα πρόσβασης για να υπηρετήσει διαφορετικούς στόχους θα πρέπει να προβληματίσει την κοινότητα των βιβλιοθηκών σχετικά με την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθηθεί σε ένα περιβάλλον Web 2.0 και τις συνέπειες που η κατεύθυνση αυτή θα έχει για το ρόλο που διαδραματίζουν.

5. Συμπεράσματα

Φτάνοντας στο τέλος της παρούσης μελέτης έχουμε καλύψει μεγάλο εύρος θεμάτων που εκτείνονται από την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των αδειών ανοιχτού περιεχομένου, των πολιτικών ανοιχτής πρόσβασης και την εφαρμογή τους στο χώρο των ανοικτών αποθετηρίων και βιβλιοθηκών μέχρι την παρουσίαση υπηρεσιών Web 2.0 και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να ενταχθούν στον περιβάλλον των βιβλιοθηκών.

Στο πρώτο τμήμα του άρθρου είδαμε ότι οι άδειες ανοιχτού περιεχομένου αποτελούν έκφραση των πολιτικών ανοιχτής πρόσβασης και συχνά πρέπει να συνοδεύονται από πρωτόκολλα που να περιγράφουν τη διαδικασία κατάθεσης και διάθεσης του έργου. Πρόκειται για τρία επίπεδα εργαλείων τα οποία με διαφορετική ένταση και τρόπο αποσκοπούν στην υποστήριξη των βασικών λειτουργιών μιας βιβλιοθήκης που είναι η καλλιέργεια της γνώσης, η υποστήριξη της έρευνας, η διατήρηση του πολιτισμού και η παροχή πρόσβασης στην πληροφορία. Στο πρώτο αυτό τμήμα της μελέτης επίσης είδαμε τις ιστορικές καταβολές των τριών αυτών εργαλείων και τις βασικές αρχές που τα διέπουν και που έχουν ως βασικό στόχο τη διασφάλιση της πρόσβασης στην πληροφορία και στη γνώση. Τέλος παρουσιάσαμε με λεπτομέρειες τις διαφορετικές μορφές αδειών Creative Commons, τα κύρια λειτουργικά και εννοιολογικά τους χαρακτηριστικά και τη

θέση τους στο φάσμα των ελεύθερων χρήσεων. Οι άδειες Creative Commons είναι οι πλέον διαδεδομένες άδειες ανοιχτού περιεχομένου και αποτελούν και τη νομική υποδομή των υποθέσεων που παρουσιάστηκαν στο δεύτερο και στο τρίτο μέρος του άρθρου.

Στο δεύτερο τμήμα της μελέτης αυτής συγκεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας στην εφαρμογή των αδειών Creative Commons σε ανοιχτά αποθετήρια και βιβλιοθήκες, αφού πρώτα παρουσιάσαμε τις κύριες διαφορές μεταξύ των συλλογών και της λειτουργίας τους. Αυτή η ανάλυση μας επέτρεψε την πληρέστερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του ανοιχτού αποθετηρίου και της βιβλιοθήκης σε σχέση με τη διαχείριση της πνευματικής του ιδιοκτησίας. Η αναλυτική διαφοροποίηση ανάμεσα σε ροές συνεισφορών και διάδοσης του περιεχομένου μας έδωσε μια πληρέστερη εικόνα των ορίων της ανοιχτής πρόσβασης στο χώρο των βιβλιοθηκών και των αποθετηρίων. Το βασικό συμπέρασμα από το δεύτερο μέρος ήταν ότι η ύπαρξη και μόνο πολιτικών ανοιχτής πρόσβασης δεν συνεπάγεται αυτόματα και την ύπαρξη αδειών ανοιχτής πρόσβασης για το σύνολο των έργων της συλλογής. Επίσης δεν μας δίνει πληροφορίες σχετικά με το είδος της άδειας ανοιχτού περιεχομένου με την οποία διατίθεται το σχετικό υλικό. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαία η θέσπιση ευκρινών πολιτικών ανοιχτής πρόσβασης, η θεσμοθέτηση πρωτοκόλλων κατάθεσης και διάθεσης του σχετικού υλικού και η επιλογή των αδειών που εξυπηρετούν με τον πλέον κατάλληλο τρόπο τους στόχους της κάθε βιβλιοθήκης.

Στο τελευταίο μέρος του άρθρου παρουσιάσαμε τέσσερις περιπτώσεις υπηρεσιών Web 2.0 και διευκρινίσαμε τα βασικά νομικά και οργανωτικά θέματα που ανακύπτουν για το χώρο των βιβλιοθηκών. Η διερεύνηση βασικών υποθέσεων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παρά την ύπαρξη κοινών μορφών αδειών για τη διάδοση του περιεχομένου, η ύπαρξη διαφορετικών υποδομών είναι δυνατόν να οδηγήσει σε τελείως διαφορετικά αποτελέσματα ως προς τις ροές περιεχομένου προς και από ένα ψηφιακό αποθετήριο οποιασδήποτε μορφής.

Ξεκινήσαμε αυτό το άρθρο τονίζοντας τη ριζοσπαστική επίδραση που έχουν οι τεχνολογίες του διαδικτύου πρώτης και δεύτερης γενιάς για τη βιβλιοθήκη και τη σημασία της συνεργασίας διαφορετικών γενεών βιβλιοθηκονόμων προκειμένου να επιτευχτεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα και να εξυπηρετηθούν οι στόχοι της βιβλιοθήκης. Όπως είδαμε στην πορεία της παρούσης μελέτης η ριζοσπαστική φύση των νέων αυτών τεχνολογιών έγκειται όχι τόσο στα χαρακτηριστικά που εμπεριέχουν, όσο στο γεγονός ότι αποτελούν δίκτυα τεχνολογιών που μεταβάλλουν τεχνικούς, οργανωτικούς και νομικούς θεσμούς. Δυστυχώς στις περισσότερες από τις προσεγγίσεις στο θέμα της επίδρασης των νέων αυτών τεχνολογιών στο χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας διακρίνουμε μια τεχνοφοβία και μια τάση επικέντρωσης σε αποκλειστικά νομικά ζητήματα που σχετίζονται με το όλο φαινόμενο. Η τεχνοφοβία εκφράζεται κυρίως με την παρουσίαση των νέων αυτών τεχνολογιών ως απειλών για τον δημιουργό ή το σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας εν γένει, καθώς επιτρέπουν την αναπαραγωγή και τη διάδοση του υλικού σε εξαιρετικά χαμηλό κόστος. Η επικέντρωση στη νομική και μόνο διάσταση του θέματος με αποκλειστική αναφορά στις πιθανές εφαρμογές του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας στο σχετικό περιβάλλον ή στην παρουσίαση νέων μορφών συμβάσεων, μολονότι χρήσιμη, είναι εξαιρετικά περιορισμένης εφαρμογής και κατά συνέπεια δεν μπορεί να μας δώσει πρακτικά αποτελέσματα. Όπως είδαμε ειδικά στην παρουσίαση των υπηρεσιών Web 2.0, οι ίδιες συμβατικές μορφές δίνουν τελείως διαφορετικά αποτελέσματα όταν μεταβάλλεται το οργανωτικό-τεχνικό πλαίσιο εφαρμογής τους.

Η μελέτη αυτή αποτελεί προσπάθεια να ξεπεραστούν και τα δύο αυτά προβλήματα.

Η τεχνοφοβία μπορεί να ξεπεραστεί με την παρουσίαση των εφαρμογών σειράς παραδειγμάτων, όπου τεχνολογίες αναπαραγωγής και διάδοσης περιεχομένου χρησιμοποιούνται προκειμένου να ενισχύσουν την πρόσβαση και τη δημιουργία. Οι περιπτώσεις που αναφέρονται στο τρίτο μέρος αυτής της μελέτης επιτελούν ακριβώς αυτό το στόχο. Επιπλέον η παρουσίαση νέων νομικών εργαλείων - όπως των αδειών Creative Commons που συμφωνούν με τις δημιουργικές πρακτικές του διαδικτύου πρώτης και δεύτερης γενιάς - που γίνεται στο πρώτο μέρος του άρθρου δίνει μια

άλλη διάσταση των επιδράσεων της τεχνολογίας στην πνευματική ιδιοκτησία: οδηγεί στη ρυθμιστική καινοτομία και επαναπροσδιορίζει την πνευματική ιδιοκτησία ως σύστημα που διευκολύνει αντί να περιορίζει την πρόσβαση μέσα από την εύκολη και ξεκάθαρη διατύπωση των όρων χρήσης και επαναδιαμόρφωσης του έργου.

Η μελέτη αυτή αποτελεί μια συνειδητή προσπάθεια να διερευνηθούν τα θέματα τεχνολογίας και βιβλιοθηκών από οργανωτική-νομική σκοπιά. Οι λύσεις που προτάθηκαν είναι πάντοτε στο επίπεδο όχι μόνο της εξήγησης και πρότασης κάποιων νομικών μορφών, αλλά και σε αυτό της θεσμοθέτησης διαδικασιών που μπορεί να βοηθήσουν τη συνεισφορά και τη διάδοση του υλικού των συλλογών των βιβλιοθηκών.

Αυτή η τελευταία διαπίστωση δίνει το στίγμα για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί η βιβλιοθήκη να μπορέσει σταδιακά να περάσει στο περιβάλλον της δεύτερης γενιάς του διαδικτύου. Παρά την ύπαρξη νέων εφαρμογών για την κατάθεση, διάθεση και διαχείριση υλικού και για την υποστήριξη από αντίστοιχα νομικά μορφώματα, η επιλογή των πιο πρόσφορων συνδυασμών για μια βιβλιοθήκη μπορούν να γίνουν μόνο στη βάση της εμπειρίας για τη φύση και τις ιδιαιτερότητες του θεσμού της βιβλιοθήκης. Στο σημείο αυτό η συνάντηση διαφορετικών γενεών βιβλιοθηκονόμων μπορεί να επιφέρει τα πλέον λειτουργικά αποτελέσματα για τη βιβλιοθήκη. Ίσως και τα πλέον δημιουργικά.

Βιβλιογραφία

- Benkler, Y. (2000), "From consumers to users: shifting the deeper structures of regulation towards sustainable commons and user access", *Federal Communications Law Journal*, Vol 42, διαθέσιμο στο <http://www.law.indiana.edu/fclj/pubs/v52/no3/benkler1.pdf>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Benkler, Y. (2001), "The battle over the institutional ecosystem in the digital environment," *Communications of the ACM*, Vol. 44 No. 2, pp. 84-90, διαθέσιμο στο <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=359235&coll=portal&dl=ACM>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Benkler, Y. (2002), "Coase's Penguin, or Linux and the nature of the firm," *Yale Law Journal*, Vol. 112 No. 3, pp. 369ff, διαθέσιμο στο http://www.yalelawjournal.org/112/3/369_yochai_benkler.html, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Benkler, Y. (2004), "'Sharing nicely': on shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production," *Yale Law Journal*, Vol. 114 No. 2, pp. 273-358, διαθέσιμο στο http://yalelawjournal.org/114/2/273_yochai_benkler.html, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Benkler, Y. (2006), *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, New Haven and London, Yale University Press.
- Benkler, Y. and Nissenbaum, H. (2006), "Commons-based peer production and virtue," *Journal of Political Philosophy*, Vol. 14 No. 2, pp. 394-419.
- Boyle, J. (1992), "A theory of law and information: copyright, spleens, blackmail and insider trading," *California Law Review*, Vol. 80, pp. 1413-1540.
- Boyle, J. (1996), *Shamans, software and spleens: law and the construction of the information society*, Cambridge, Mass. ; London, Harvard University Press.
- Boyle, J. (1997a), "Foucault in cyberspace: surveillance, sovereignty and hardwired censors," *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 66, pp. 177-205, διαθέσιμο στο <http://eprints.law.duke.edu/view/year/2007.html>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (1997b), "A politics of intellectual property: environmentalism for the net?," *Duke Law Journal*, Vol. 47 No 1, pp. 87-116.
- Boyle, J. (1997c), "A sense of belonging," *Times Literary Supplement*, July 4th, 1997, διαθέσιμο στο <http://www.law.duke.edu/boylesite/TLscopy.htm>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.

- Boyle, J. (1997d), "What the left has to say?: reviewing *Social theory and the environment* by David Goldblatt," *Times Literary Supplement*, Feb. 28th, 1997, διαθέσιμο στο <http://www.law.duke.edu/boylesite/envsoc.htm>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2000a), "Cruel, mean or lavish? economic analysis, price discrimination and digital intellectual property," *Vanderbilt Law Review*, Vol. 53 No. 6, pp. 2007-2039.
- Boyle, J. (2000b), "A nondelegation doctrine for the digital age," *Duke Law Journal*, Vol. 50 No. 1, pp. 5-16.
- Boyle, J. (2003a), "Enclosing the genome: what the squabbles over genetic patents could teach us," *Advances in genetics*, Vol. 50, pp. 97-122, discussion pp. 507-510, διαθέσιμο στο <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14714688>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2003b), "Foreword: the opposite of property?," *Law and Contemporary Problems*, Vol. 66 Nos 1&2, pp. 1-33, διαθέσιμο στο <http://dlc.dlib.indiana.edu/archive/00002591/01/Foreword.pdf>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2003c), "The Second Enclosure Movement and the construction of the public domain," *Law and Contemporary Problems*, Vol. 66 No. 1, pp. 33-74, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=470983, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2004), "A manifesto on WIPO and the future of intellectual property," *Duke Law and Technology Review*, διαθέσιμο στο <http://www.law.duke.edu/journals/dltr/articles/2004dltr0009.html>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2006a), "Constitutional circumvention", *Financial Times*, June 13, 2006, διαθέσιμο στο <http://www.ft.com/cms/s/2/fa07af4a-fadc-11da-b4d0-0000779e2340.html>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Boyle, J. (2006b), Interview with James Boyle in Rio de Janeiro by P. Tsiavos, Rio de Janeiro, διαθέσιμο στο <http://www.scribd.com/doc/2532707/6th-Creative-Commons-Newsletter?query2=prodromos%20tsiavos%20bio>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Budapest Open Access Initiative (2002), "*Budapest Open Access Initiative*," διαθέσιμο στο <http://www.soros.org/openaccess>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Creative Commons (2005a), "About us: "some rights reserved": building a layer of reasonable copyright," *About*, 2006, 07-07-2006.
- Creative Commons (2005b) Creative Commons, διαθέσιμο στο <http://creativecommons.org/about>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Creative Commons (2006a), Frequently Asked Questions, *5. About Creative Commons*, 2006, 12-07-2006.
- Creative Commons (2006b), People, *About*, διαθέσιμο στο <http://creativecommons.org/about>, ανακτήθηκε στις 07-07-2006.
- Creative Commons (2007), Lawsuit Against Virgin Mobile and Creative Commons - FAQ, *CCBlog*, διαθέσιμο στο <http://creativecommons.org/about>, ανακτήθηκε στις 10-07-2008.
- Creative Commons (2008), Creative Commons Home Page, *Creative Commons*, διαθέσιμο στο <http://creativecommons.org>, ανακτήθηκε στις 14-06-2008.
- Creative Commons Learn (2007), Welcome to ccLearn, *Creative Commons projects*, 2007, 09-10-2007.
- Debian (2006), "Debian legal mailing list," *Debian*, 2006, 22-07-2006.
- Dusollier, S. (2006), "The master's tools v. the master's house: Creative Commons v. Copyright," *Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 29, No. 3, pp. 271-293.
- Elkin-Koren, N. (1998), "Copyrights in cyberspace -- Rights without laws?," *Chicago Kent Law Review*, Vol. 73, pp. 1115ff.
- Elkin-Koren, N. (2005), "What contracts cannot do: the limits of private ordering in facilitating a Creative Commons," *Fordham Law Review*, Vol. 74, pp. 375-422.
- Elkin-Koren, N. (2006), "Creative Commons: a skeptical view of a worthy pursuit" In *The Future of the Public Domain*, ed. by B. Hugenholtz and L. Guibault. Kluwer Law International.

- Free Software Foundation (2004), *The Free Software Definition*, 2006, 18-07-2006.
- Free Software Foundation (2006), *GNU General Public License*, 2007, 23-02-2007.
- Gruss, P. (2003), "Berlin Declaration on open access to knowledge in the sciences and humanities," *Conference on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*, 20-22 Oct. 2008, Berlin, διαθέσιμο στο <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>, ανακτήθηκε στις 27-7-2008.
- Hart, M. (2004), *Project Gutenberg Mission Statement*, *Project Gutenberg*, 2006, 02-08-2006.
- Hill, B. M. (2005), "Towards a standard of freedom: Creative Commons and the Free Software Movement," *Advogato*, διαθέσιμο στο <http://www.advogato.org/article/851.html>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Hill, B. M. (2008), *Definition of Free Cultural Works*, διαθέσιμο στο http://freedomdefined.org/User:Benjamin_Mako_Hill, ανακτήθηκε στις 10-07-2008.
- Hugenholtz, B. (2000), "The great copyright robbery: rights allocation in a digital environment", paper presented at the conference *A Free Information Ecology in a Digital Environment Conference*, New York University School of Law, Apr. 2, 2000, διαθέσιμο στο <http://www.ivir.nl/staff/hugenholtz.html>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Jankowich, A. (2006), "EULAW: the complex Web of corporate rule-making in virtual worlds," *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol. 8, pp. 1-58.
- Latour, B. (1991), "Technology is society made durable" In *A Sociology of monsters: essays on power, technology and domination*, ed. by J. Law, Routledge, pp. 103-132.
- Latour, B. (1999), *Pandora's hope: essays on the reality of science studies*, Cambridge, Mass.; London, Harvard University Press.
- Latour, B. (2004), *Politics of nature: how to bring the sciences into democracy*, Cambridge, Mass.; London. Harvard University Press.
- Latour, B. (2005), *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*, Oxford, Oxford University Press.
- Lessig, L. (1996), "Reading the constitution in cyberspace," *Emory Law Journal*, Vol. 45, pp. 869-910.
- Lessig, L. (1998a), "The laws of cyberspace" paper presented at the *Taiwan Net '98 conference*, Taipei, March 1998.
- Lessig, L. (1998b), "The New Chicago School," *Journal of Legal Studies*, Vol. 27, pp. 661-691.
- Lessig, L. (1999a), "The law of the horse: what cyberlaw might teach," *Harvard Law Review*, Vol. 113, pp. 501ff.
- Lessig, L. (1999b), "Open code and open societies: values of Internet governance," *Chicago Kent Law Review*, Vol. 74, pp. 1405-1420.
- Lessig, L. (2002a), "Innovating copyright," *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 20, pp. 611-623.
- Lessig, L. (2002b), "Introduction to *Free software, free society: selected essays of Richard M. Stallman*, ed. by J. Gay, GNU Press.
- Lessig, L. (2003), "The Creative Commons," *Florida Law Review*, Vol. pp. 763-777.
- Lessig, L. (2004), "How I lost the big one," *APR Legal Affairs*, pp. 57-63.
- Lessig, L. (2005a), "CC in Review: Lawrence Lessig on CC & Fair Use," *The Lessig Letter*, 2005, 02-11-2005.
- Lessig, L. (2005b), "CC in Review: Lawrence Lessig on CC licenses," *The Lessig Letter*, 2006, 20-07-2006.
- Liang, L. (2004), *A Guide to Open Content Licences*, ed. by Piet Zwart Institute, Rotterdam.
- Litman, J. (1994), "The exclusive right to read," *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 13, pp. 29ff.
- Litman, J. (2001) *Digital copyright : protecting intellectual property on the Internet*, Amherst, N.Y., Prometheus Books.
- Litman, J. (2004), "Sharing and stealing," *Hastings Communications and Enterprise Law Journal*, Vol. 27, pp. 1ff.
- Littman, J. (1989), "Copyright legislation and technological change," *Oregon Law Review*, Vol. 68.

- Littman, J. (1991), "Copyright as myth," *University of Pittsburgh Law Review*, Vol. 53.
- MIT (2005), MIT Open Courseware, 2006, 10-07-2006.
- Moglen, E. (1997), "The invisible barbecue," *Columbia Law Review*, Vol. 97, pp. 945ff.
- Moglen, E. (1999), "Anarchism triumphant: free software and the death of copyright," *First Monday*, August 1999
- Moody, G. (2006a), "Gutenberg 2.0: the birth of open content," *Linux Weekly News*, 2006, 15-07-2006.
- Moody, G. (2006b), "Learning the lesson: open content licensing," *Linux Weekly News*, 2006, 15-07-2006.
- Moody, G. (2006c), "Open Content III: the code," *Linux Weekly News*, 2006, 15-07-2006.
- Moody, G. (2006d), "Parallel universes: open access and open source," *Linux Weekly News*, 2006, 15-07-2006.
- Perens, B. (2006), The Open Source Definition v.1.9, 2006, 18-07-2006.
- Project Gutenberg (2006), No Cost or Freedom, 2006, 02-08-2006.
- Reichman, J. H. (1999), Privately legislated intellectual property rights: reconciling freedom of contract with public good uses of information," *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 147, pp. 875ff.
- Samuelson, P. (1993), "Intellectual property rights for digital library and hypertext publishing systems," *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 6.
- Samuelson, P. (1999a), "Does information really have to be licensed," *Communications of the ACM*, Vol. 41.
- Samuelson, P. (1999b), "Intellectual property rights and the digital economy: why the anti-circumvention regulations need to be revised," *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 14, pp. 519ff.
- Samuelson, P. (2006), "Enriching discourse on public domains," *Duke Law Journal*, Vol. 55, pp. 783-834.
- Stallman, R. (1999), "The GNU operating system and the free software movement" *In Open Sources: Voices From the Revolution*, ed. by C. DiBona, S. Ockman and M. Stone, Cambridge, O'Reilly, pp. 53-70.
- Stallman, R. M. (2002), *Free software, free society: selected essays of Richard M. Stallman* / ed. by J. Gay, GNU Press, pp. 224ff.
- Suber, P. (2003), Bethesda Statement on Open Access Publishing, διαθέσιμο στο <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>, ανακτήθηκε στις 31-7-2008.
- Suber, P. (2007), Open Access Overview, διαθέσιμο στο <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>, ανακτήθηκε στις 10-07-2008.
- Tsiavos, P. and Latonero, M. (2006), "Gowers review of intellectual property rights in the UK: shaping the digital future," *Intermedia*, Vol. 34, pp. 14-17.
- Wiley, D. (1999), Distributed Content Development, **2006**, 01-08-2006.
- Wu, T. (2003), "When code isn't law," *Virginia Law Review*, Vol. 89 No. 4, pp. 679-751.